

KAITSEVÄE UUS JUHTIMISSTRUKTUUR JA SELLE JÄTKUSUUTLIKKUS

Rene Toomse

Sissejuhatus

2013. aasta alguses võttis Vabariigi Valitsus vastu uue riigikaitse arengukava. Kava on saanud kiita Vabariigi Presidendilt, kaitseministrilt, aga ka näiteks USA Euroopa vägede ülemalt ja Soome kaitseväge juhatajalt. Samas teevad sellele tõsisemaid etteheited eelmine Kaitseväge juhataja kindral Ants Laaneots ning eriti jõuliselt endine Kaitseväge peastaabi operatiiv- ja väljaõppeosakonna ülem kolonelleitnant Leo Kunnas.

Tegemist on üsna terava vaidlusega. Vaatamata sellele, et meedias ei tekita viimane erilist tähelepanu, tundub endiste kõrgema juhtimistasandi ohvitseride jaoks küsimus vägagi põhimõtteline. Üheks tõsisemaks vaidlusteemaks on kaitseringkondade kui struktuuriüksuste kaotamine. Arengukava nimetab nende kaotamise põhjustena vajadust vähendada bürokraatiat, lihtsustada juhtimissüsteemi ja hoida kokku vahendeid. Kritiseerijad väidavad, et tegemist oli toimiva ja võimalikest parima juhtimismudeli hävitamisega, mille tagajärjel tekib riigikaitseüsteemi oluline lünk.

Eelnenu põhjal tekib mitu olulist küsimust, millele järgnev artikkel vastust otsib. Kas arengukava reformiga loodud uus juhtimismudel muudab Eestit sõjaliselt tugevamaks või haavatavamaks? Kas Eesti riigikaitstes toimub ikka liikumine võimalikult detsentraliseeritud manööversõjapidamise idee suunas või pigem tagasi tsentraliseeritud stiili ja kurnamissõja meetodite poole? Ukrainas asetleidvate sündmuste taustal muutub eriti oluliseks ka küsimus, kas Eestil on uue juhtimismudeli käivitamiseks ikka piisavalt aega. Ehk teisisõnu: ega ülemineku perioodiga teki siiski ohtlikku lünka kaitsevõimes?

Kuna tulevikus võib-olla toimuvaid sündmusi ei saa faktiliselt tõestada, siis jäävad eelnenu küsimused paljuski retooriliseks, kuid arutelus riigikaitseliste probleemkohtade üle tuleb nendega ometi arvestada.

Artikli eesmärk ongi vaadelda vanas ja uues arengukavas esitatavate juhtimismudelite erinevusi ning hinnata, kas uue arengukavaga on võimalik saavutada paremaid tulemusi.

Järgnevas tuleb arvestada kahe olulise piiranguga. Esiteks põhineb artikkel rangelt vaid avalikel allikatel. Teiseks: keskendutakse kaitseväelisele juhtimissüsteemile, kuna see on sõjaedu seisukohalt määravaim faktor.

Täismahus arengukava on riigisaladus, millele autoril ligipääs puudub. Seetõttu on kõik alljärgnevad seisukohad tuletatud avaldatud dokumentide, artiklite ja intervjuude pinnalt. Kahtlemata on paljudi avalikkusele teadmata ja alati on teoreetiline võimalus, et tekstis tõstatatud küsimustele on avaldamata materjalides vastused olemas. Seetõttu on järgnevad kahtlused tõusnud just selle pinnalt, kuidas salastatud kavale ligipääsu mitteomav kaitseväelane, reservväelane, kaitseliitlane ja iga mis tahes teine kodanik võib aru saada arengukava avalikust osast ning seda puudutavatest arvamusalaldustest. Strateegia, juhtimismudeli ja alluvusvahekordade täpne tundmine on kindlasti oluline, sest kriisi korral võib liigselt salastatud plaan, eriti põhimõtetelises küsimustes, osutada kasutuks. Viimasel hetkel avaldatavad juhtnöörid ei pruugi esiteks anda täitjale piisavalt aega adekvaatselt reageerida. Pealegi nõuab enamik kontseptsioone intensiivseid koostööharjutusi erinevate üksuste ja organisatsioonide vahel. Ka neid ei pruugi jõuda kriisisituatsioonis korraldada ja see võib omakorda tähendada ohtu plaani teokssaamisele.

Lisaks tuleb arvestada veel kahe asjaoluga. Kõigepealt: rahu- ja sõjaajal peab järgitama sama juhtimismudelit. Muistsetele spartalastele omistatud filosoofia – treni nii, nagu võitle! – kehtib ka tänapäeval. Juhul kui kriisisituatsioonis rakenduv tegutsemismudel erineb oluliselt rahuaegsest, ei saa eeldada, et see vajadusel piisavalt kiiresti toimima hakkaks. Seetõttu ei saa rahuaegne juhtimismudel ja -printsüübid erineda olulisel määral sõjaaegsetest. Teiseks leian, et juhtimismudeli väljatöötamisel tuleb alati arvestada võimalikest halvima stsenaariumiga. Kirjeldatud kontekstis tähendab see ka olukorda, kus piisav hulk liitlasvägesid ei saa mingil põhjusel Eestile appi tulla. Seega peab juhtimissüsteem ja Kaitsevägi ning Kaitseliit arenema *püsiva* – mitte vaid esmase – iseseisva kaitsevõime loomise suunas.

Keskendumine juhtimissüsteemile ja selle rakendamisele tuleneb asjaolust, et vähemalt siinkirjutaja arvates on tegu sõjapidamises kõige olulisema komponendiga. Ilma strateegilise eesmärgipüstutuse ja plaanita ei saa ka edukalt sõda pidada. Selgete juhiste ja juhtimissüsteemi puudumine sõjas tähendab kaost ning anarhiat, mis muudab kõik muu (võitlejate hulk, varustus, tehnika, taristu, logistika jne) ebaoluliseks, kuna puudub neid siduv ja mõtestatult suunav element. Juhtimissüsteem on kui skelett, millele toetub kõik muu.

Kõne all olev teema on kahtlemata aktuaalne. Venemaa on taas näidanud, sedakorda Ukrainas, et ei hooli naaberriikide sõltumatuses. President Putini

hiljutine kõne avaldas selgelt tema eesmärgi saada tagasi endised Venemaa alad¹. Väljaõeldu annab alust arvata, et oma endiseks alaks peab Venemaa ka Eestit. Olukorras, kus julgeolekusituatsioon on tõenäoliselt muutunud kiiremini, kui kaitseplaneerijad arengukava luues ette nägid, tekib küsimus, kas ei peaks kava veelkord üle vaatama ja küsima, ega planeeritud ajaraam ning muudatustest tekkivad kasvõi ajutisedki lüngad ei või seada ohtu kogu riigi julgeolekut.

Laskumata siinjuures pikemasse arutellu selle üle, kuivõrd tõenäoline on Venemaa võimalik sõjaline tegevus Eesti vastu, tuleb tõdeda, et igal riigil on oma rahva ees kohustus end sõjaliselt kaitsta kõigi olemasolevate võimete ja vahenditega ning võimalikult tõhusalt. Valmisoleku saavutamisel tuleb arvestada kahte aspekti. Esiteks tuleb säilitada juba saavutatud taset (vältida ümberkorralduste tõttu tekkida võivat võimelünka) ning jälgida, et planeeritud ja eraldatud vahendeid kasutatakse parimal võimalikul moel (senises juhtimismudelil ilmnenu võimelünga likvideerimine).

Peab tunnistama, et ka tegevväljaste seas esineb nii eelmise kui ka uue arengukava suhtes mitmeid vastakaid arvamusi. Peamine etteheide eelmisele kavale oli ilmselge raha ja inimeste nappus niivõrd suurte plaanide realiseerimiseks. Uus arengukava ei paku oma avalikus osas selget kontseptsiooni, kuidas toimib juhtimine ja kuidas täpselt jaotuvad üksuste ülesanded (kes on toetatav, kes toetav). Seega on võimalik, et tekib – või on juba tekkinud – teatav peataolek ehk võimelünk: vana juhtimissüsteemi enam ei eksisteeri ja uus ei ole veel kanda kinnitanud.

Siinkohal tasub lahutada hetkeks teooria ja teostus ning hinnata, kas uue arengukavaga tehtud juhtimismudeli muudatus suudab kriisiolukorras pakkuda paremat lahendust. Kasutades juhtimissüsteemi kujutamisel taas skeleti analoogiat, võib olemasolevaid ja loodavaid võimeid ning üksuseid võrrelda kasvatatavate lihastega, mille suurus (pataljonide arv) ei sõltu niivõrd skeleti kujust (juhtimismudeli ülesehitusest), kui selle võimest ühendada erinevad lihasgrupid eesmärgistatud ja parimaks võimalikuks koostööks.

Samas ei saa juhtimismudel olla asi iseeneses, vaid peab vastama soovitud lõppeesmärgile. Üks tähtsamaid manööversõjapidamise põhimõtteid on, et „taktika ei pea kunagi järgima juhtimismeetmeid. Vastupidi, juhtimismeetmed

¹ **Poom, Raimo** 2014. Putin kuulutas välja „Vene ajalooliste alade” tagasikahmamise poliitika. – Eesti Päevaleht, 19.03. <<http://epl.delfi.ee/news/valismaa/putin-kuulutas-valja-vene-ajalooliste-alade-tagasikahmamise-poliitika?id=68267291>>, (14.10.2014).

peavad järgima taktikat²². Seetõttu on oluline määrata esmajärjekorras kavandatud strateegia ja seda toetav taktika (koos vajalike üksuste ja võimete), et luua parim võimalik juhtimismudel. Alati on peaesmärk nurjata vastase eesmärgi saavutamine. Uue arengukava puhul pole paraku selge, kas eelnevat põhimõtet on ikkagi järgitud.

Artikkel on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk kirjeldab tänapäevaseid sõjalise juhtimise printsiipe, selgitab sõjaliste operatsioonide teoreetilist tausta ning lõpeb kahe näitega ajaloost. Teine peatükk keskendub uue ja vana juhtimismudeli võrdlusele. Kolmandas peatükis tehakse kokkuvõtte ja pakutakse eelnenud põhjal välja lahendusi, kuidas olemasolevat juhtimismudelit tõhustada.

Siinses käsitluses ei vaadelda põhjalikumalt, kuidas mõjutab juhtimist maaväe staabi liitmine peastaabiga ning kas toetuse väejuhatuse loomine on põhjendatud. Need valdkonnad on küll kõnealuse teema kontekstis olulised, kuid väärivad eraldi põhjalikumat analüüsi.

1. Manööversõjapidamise põhimõtted, lahingutegevuse raamnõuded ja ajaloolisi näiteid

Enne eelnimetatud probleemiringi käsitlemist tuleb vaadelda tänapäevast lähenemist sõjaväelisele juhtimisele. Täpsemalt võetakse vaatluse alla Kaitseväes ja Kaitseliidus tunnustatud nüüdisaegsed juhtimisprintsiibid. Erinevate juhtimisteooriate hindamisel tuginetakse ajaloolistele näidetele.

1.1. Manööversõjapidamise põhimõtted

Sõjaväelise juhtimisega seotud soovituslikud printsiibid on kujunenud ajaloo käigus, põhinedes lahingute edulugudel ja läbikukkumistest saadud õppetundidel. Nende printsiipide kohta on kirjutatud palju raamatuid, kuid siinkohal tulevad vaatluse alla NATO doktriinides ja William Lindi „Manööversõjapidamise käsiraamatus” kirjeldatud põhimõtted.

Juhtimisühtsuse (*unity of command*) põhimõte: „/.../ sõjaväeliste operatsioonide maksimaalse koostõise efekti saavutamine sõltub koostööst ja koordineeritusest. Sõjalised jõud saavutavad selle ühtse juhtimise abil, mis tagab planeerimiseks ja operatsioonideks vajaliku sidususe. See on võimalik vaid käsuõiguse (üle)andmisel ühe ülema kätte, kellel on õigus

²² Wyly, Michael D. 2014. Taktika alused. – Lind, William S. Manööversõjapidamise käsiraamat. Tartu: Aburgus, lk 103. [Edaspidi *Wyly 2014*]

juhtida ja koordineerida kõigi üksuste tegevusi ja sõjalisi vahendeid [oma vastutusosalal]”.³

Juhtimise detsentraliseerituse (*decentralised command*) nõue: NATO juhtimisfilosoofia nõuab juhtimisstiili, „mis soosib detsentraliseeritud juhtimist, tegevuste kiirust ja initsiatiivi – ulatuses, mis on kooskõlas kõrgema juhtimistasandi suunistega”.⁴

Käsuliini selguse (*clear chain of command*) nõue ütleb, et juhtimisstruktuur peab olema hierarhiline ja arusaadav kõigil juhtimistasanditel. Iga tasand peab saama selgelt aru käsuliini toimimisest hierarhias nii üles- kui allapoole.⁵

Manöövrikeskne lähenemine (*maneuverist approach*) rõhutab vajadust hoiduda jõu kasutamisel otsesest vastandumisest. Oma tugevused tuleb paisata vastase haavatavuste vastu ja seeläbi halvata vastase võitlusvõime moraalselt, mitte niivõrd füüsiliselt. Alati tuleb püüda hävitada vastase võitlustahe ja seda saab teha initsiatiivi haaramise teel ning pideva surve avaldamisega ajal ja kohas, kus vastane seda kõige vähem ootab. Manöövrikeskne lähenemine eeldab tsentraliseeritud plaani, kuid detsentraliseeritud täideviimist, võimaldades tegevusvabadust ja initsiatiivi – ülesandekeskset juhtimist.⁶

Ülesandekeskse juhtimise (*mission command*) abil loovad ülemad alluvatele vabaduse tegutseda eesmärgipäraselt ka juhul, kui tekivad ettenägematud probleemid või hoopis soodsad võimalused edu ära kasutada. Alluvate initsiatiivi ja kiire otsustusprotsessi toetuseks peavad ülemad sõnastama selgelt oma kavatsuse ja eesmärgid, mis on vaja saavutada, samuti otsustama tegevusvabaduse määra ja tegutsemispiirangute üle. Lisaks tuleb alluvatele anda piisavalt ressursse (üksuseid ja vahendeid) ning käsuõigus määral, mis on vajalik ülesannete täitmiseks.⁷

Otsustustsükli kiirema läbimise nõue (*time-competitive observation-orientation-decision-action cycles*): sõjaajalugu tõestab, et kiirema otsustustsükliga pool on vastasest edukam. Kontseptsioon, mida nimetatakse VOOT-tsükliks (*OODA Loop*), koosneb neljast tegevusest: vaatlus – orienteeru – otsusta – tegutse. Tegu on universaalse otsustusmudeliga, mis tuleb

³ NATO **Allied Joint Doctrine AJP-01(D)** 2010, lk 1–7. <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf>, (14.10.2014).

⁴ *Ibid.*, lk 6–1.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, lk 6–3.

⁷ *Ibid.*, lk 6–3 – 6–4.

lähida igasugusel otsustamisel. Pool, kes teist oma tegevusega ennetab, surub vastasele peale oma tegutsemiskava ja sunnib teda VOOT-tsükli uuesti alustama. Sel moel, pidevalt vastasest oma tegevustega ees olles, tekitatakse vastase üksustes segadust, koormatakse tema juhtimissüsteemi ja muudetakse see haavatavamaks.⁸

Luure juhtrolli (*reconnaissance pull*) rõhutamine tähendab tegevusplaanide kujunemist jooksvalt, oma eesliikuvate üksuste võimaluste ja otsuste pinnalt. Selle asemel et rünnata tagalas asuva staabi määratud läbimurdekohta, otsivad eesmised üksused liikumise käigus vastase lahingurühmituses tühimikke või nõrgalt kaitstud positsioone. Leides soodsa koha ja võimaluse, annavad eesmised üksused sellest järgnevatele teada, kes seejärel tungivad vastase rivistusse ja asuvad teda ründama suundadest, milleks ta valmis ei ole (*edundamine*⁹). Selleks et saavutada vajalik tegutsemistempo ja mitte anda vastasele aega adekvaatselt reageerida, ei saa viita aega käsuliini pidi loa küsimisega. Kõrgem staap peab usaldama eesmist üksuse ülema otsust ja suunama oma üksuste edundamist. Staabi kinnituse ootamine võib anda vastasele kogumisaega, sh aega saata nõrgalt kaitstud löiku tugevdusüksusi.¹⁰

Eesliinilt juhtimise (*command from the front*) nõue. Selleks et teha pädevaid ja kiireid otsuseid, peab ülem olema eesliinil, mitte juhtima tagalast. Nii on võimalik saada lahinguolukorrast täpne pilt ning tunnetus, et langetada paremaid otsuseid. See ei tähenda, et ülem peaks paiknema oma luureüksuste juures, vaid eesliinile nii lähedal kui võimalik ja vajalik. Ülema koht on tema põhipingutusüksuste juures, mille toetuseks ta saab viivitamatult suunata oma teisi allüksusi ja tuletoetust.¹¹

Juhtimismeetmete sõltuvus valitud taktikast (*control measures must follow the tactics*) tähendab, et valitud taktika põhineb alati vastase tegevusel. Eesmärk on vastane võita ja sundida teda esialgsetest plaanidest loobuma. Seetõttu on valitud taktika primaarne ja juhtimismeetmed peavad alati järgima taktikalisi vajadusi, mitte vastupidi.¹²

⁸ **Lind, William S.** 2014. Manööversõjapidamise käsiraamat. Tartu: Aburgus, lk 21. [Edaspidi *Lind 2014*]

⁹ *Edundamine* – pealetungitegevus, mis tavaliselt järgneb edukale rünnakule ja on mõeldud vaenlase segipaiskamiseks sügavuses. Vt **Militerm**, <<http://mt.legaltext.ee/militerm/>>, (14.10.2014). [Edaspidi *Militerm*]

¹⁰ **Lind** 2014, lk 36–37.

¹¹ *Ibid.*, lk 49; **Wyly** 2014, lk 98–99.

¹² **Wyly** 2014, lk 103.

Eelnevad juhtimisprintsipiibid on universaalsed ja aluseks kõigil juhtimistasemetel – olgu selleks siis rühm, kompanii, pataljon, kaitseringkond või relvajõud kui tervik.

1.2. Lahingutegevuse raamnõuded

Operatsiooni- ja taktikatasandil eristatakse kolme põhilist tegevuste liiki, mida nimetatakse ka mõjupõhiseks jaotuseks ja mis peavad olema omavahel kooskõlas: otsustavad, kujundavad ja tagavad tegevused. Sõjapidamises on need kolm võrdselt olulised: ilma kujundavate tegevusteta ei saa luua tingimusi otsustavaks lahinguks ja ilma tagavate tegevusteta ei saa hoida tegevuses väeüksusi kummaski eelmainitud operatsioonis.¹³

Otsustavad on sellised tegevused, mis annavad hävitava löögi vastase vägedele või süsteemile. Nende eesmärk on võidu saavutamine ja olulisima ülesande täitmine. Kujundavad on need tegevused, mis loovad otsustavaks operatsiooniks vajalikud tingimused, mõjutades vastast sellises suunas, mis paljastab otsustavat operatsiooni teostavale üksusele vastase haavatavuse. Kujundavad tegevused võivad olla näiteks õhutoetus, kaudtuletoetus, vastase reservüksuste seiskamine, et takistada nende lahingusse astumist, pette-rünnakud jne. Tagavad on kõik sellised tegevused, mis on seotud võimete loomise ja varustamisega, niisiis peamiselt logistikaga. Need on ainsad tegevused, mis ei keskendu otseselt vastase mõjutamisele, vaid oma vägede tugevdamisele.¹⁴

Kirjeldatud tegevused on aluseks iga üksuse ja staabi toimimisele kõigil sõjatasanditel. Kui on puudu kas või üks neist kolmest, ei ole võimalik ei lahingu- ega sõjaedu. Kui taktikatasandil ei pruugi ühes operatsioonis ebaõnnestumine tuua otsustavaid negatiivseid tagajärgi, siis operatsioonitasandil on nende tegevuste planeerimine ja koordineerimine määrava tähtsusega. Näiteks lüngad logistikaketis võivad avada vastasele ligipääsu strateegilise tähtsusega ründeobjektile.

Prantsuse kindral André Beaufre on märkinud, et lahinguedu määravate otsuste puhul tuleb alati kaaluda kaht erinevat, kuid võrdselt olulist komponenti: otsustavat lööki ja ettevalmistavat manöövrit, mis selle löögi võimalikuks teeb. „Ettevalmistav manööver on alati kujundav: see peab seadma

¹³ Eesti Kaitseväge maaväe lahingutegevuse alused 2010. Koost Enno Mõts. Tartu: KVÜÖA, lk 102–103. <http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/01/maav2e-taktikaline-lahingutegevus_2010.pdf>, (14.10.2014).

¹⁴ *Ibid.*, lk 103; Department of the Army. ARDP 3-0 Unified Land Operations, May 2012, pp. 1–12. <http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp3_0.pdf>, (25.12.2013).

vastase ebasoodsasse positsiooni ja võimaldama meie jõududel sooritada lõplikku purustavat lööki. Siiski, ka vastane otsib alati meie vägede suhtes samasugust võimalust. Võit on niisiis selle poolel, kes suudab seisata vastase manöövri ja anda ise otsustava löögi.”¹⁵

Eelnev mõttekäik annab vihje, et kõige tugevamaid üksuseid ei tohi saata lahingusse esimesena, vaid neid tuleb säästa otsustavaks lahinguks. Eesti kontekstis tuleks seega mehhaniseeritud brigaadid planeerida operatsioonitasandi reserviks, mille ülesanne on anda otsustavaid lööke maakaitseüksuste poolt ebasoodsasse seisu viidud vastase pihta. Seetõttu tuleb koos nn löögirusikaga samaväärselt arendada üksusi, kes on võimelised lahinguvälja vastavalt vajadusele kujundama.

Järgnevalt tulevad vaatluse alla kaks näidet sõjaajaloost, kus rikuti mõlemat ülalkirjeldatud printsiipi. Esimene näide on 2008. aasta Gruusia sõjast ja teine Prantsusmaa langemisest 1944. aastal.

1.3. Gruusia sõja õppetunnid juhtimisstruktuuri tasandil

Augustis 2008 toimus sõda Venemaa ja Gruusia vahel. Sellest konfliktist on palju kirjutatud, kuid praeguse artikli kontekstis on oluline vaadelda, miks siiski ei suutnud Gruusia kaitsejõud osutada piisavat vastupanu, vaatamata arvestatavale relvastusele ja armee suurusele.

Kaitseuringute keskuse teadur Kaarel Kaas on leidnud, et taktikatasandil (kompaniide ja pataljonide tasemel) võitlesid grusiinid hästi, kuid operatsioonijuhtimine lagunes käest. Üks põhjustest oli just vähene operatsioonijuhtimiskogemus.¹⁶

Erukindral Ants Laaneots annab grusiinide võitlusvõimele palju karmima ja otsekohasema hinnangu: „Vananenud tehnika, puudulike sidevahenditega, ilma tänapäevaste luure- ning öövaatlusseadmeteta Vene vägede kiire edu tugines eelkõige Georgia poliitilise juhtkonna vigadele ja väejuhatuse oskamatusel planeerida, valmistada ette ning juhtida suuri sõjalisi operatsioone.”¹⁷

Endine kaitseminister Mart Laar nõustub, et staabitöö ja hästi läbi mõeldud plaanid määravad sõja käigu, ja leiab, et Gruusia plaanid olid liiga

¹⁵ **Beaufre, André** 1965. Introduction to Strategy. London: Faber and Faber, pp. 34–35.

¹⁶ **Kaas, Kaarel** 2009. Georgia lahingute sõjalised paradoksid. – *Diplomaatia*, 25.09. <<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/georgia-lahingute-sojalised-paradoksid/>>, (25.12.2013).

¹⁷ **Laaneots, Ants** 2012. Venemaa kasvatab muskleid. – *Postimees*, 08.04. <<http://arvamus.postimees.ee/799456/ants-laaneots-venemaa-kasvatab-muskleid/>>, (25.12.2013).

hägusad¹⁸. Kolonelleitnant Riho Ühtegi, Eesti endine kaitseatašee Gruusias, on seda sõda põhjalikult analüüsinud. Üks tema peamisi järeldusi on, et Gruusia relvajõudude väljaõpe toimus valdavalt rühma- ja kompaniitasemel. Neil puudusid suuremad koostegutsemisõppused, kus oleks saanud harjutada tegutsemist operatsioonitasandil ja koostööd teiste relvaliikidega. Ühtegi väidab isegi, et „sõjalisi operatsioone juhiti tihti otse poliitiliselt tasandilt. Jäi mulje, et sõjaväelt ei oodata peale täieliku allumise poliitilistele otsustele mitte mingit omapoolset initsiatiivi.”¹⁹

Ühtegi jätkab talle omase otsekohesusega: „[r]ahvuskaardil ja reservil, mis sõja ajal isegi korra mobiliseeriti, puudus täielikult juhtimine ja ülesanne. Mingisugust maakaitset ega organiseeritud tegevust polnud neile ette nähtud. Toetusüksused olid küll olemas, kuid puudulike sõjaaja ülesannetega ja olematu tehnikaga. Varustus ja laskemoon tuli laiali vedada peamiselt Thbilisi piirkonnast. Sisuliselt võib öelda, et Gruusial oli hulk elukutselisi sõdureid kolmes väeliigis ning maaväes omakorda jalaväelased, tankistid ja suurtükiväelased, kes omavahel eriti koostööd ei teinud.”²⁰

Intervjuus siinse artikli autorile lisas Ühtegi, et grusiinide juhtimine oli väga tsentraliseeritud ja kolme võitlevat brigaadi juhiti otse poliitiliselt tasandilt: peamiselt tegi seda president, kuid mingil perioodil ka Thbilisi linnapea. Ka puudusid Gruusia juhtimisstruktuuris kaitseringkonnad.²¹

Kuigi eelnev näide ei tõesta, et operatsioonitasandi juhtivad vahestaapid oleksid iseenesest suutnud sõja käiku muuta, võib järeldada, et Gruusia vägede liigselt tsentraliseeritud juhtimismudel ei olnud parim lahendus. Kõrgem juhtkond – kes juhtis distantsilt, Thbilisist – keskendus kolme võitleva brigaadi juhtimisele ja nende tegevuse kooskõlastamisele, teisisõnu: suunas oma põhipingutuse lahingutegevusele. Samas esines olulisi vajaka-jäämisi mobiliseerimisel ning oskuses kasutada rahvuskaarti ja reservväelasi, kes ei olnud võitlevate brigaadide koosseisus. Seega jäi oluline osa võitlusvõimelistest üksustest suuresti tarvitamata.

Võis tekkida ka teine – küll hüpoteetiline – probleem, mis on vastuolus manööversõjapidamise põhimõtetega: võitlevaid üksuseid tuleb juhtida

¹⁸ Laar, Mart 2013. Vene-Gruusia sõda – 10 õppetundi Eestile. – Postimees, 09.08.

<<http://arvamus.postimees.ee/1326502/mart-laar-vene-gruusia-soda-10-oppetundi-estile>>, (25.12.2013).

¹⁹ Ühtegi, Riho 2013. Vene-Gruusia 2008. aasta sõjast viis aastat hiljem. – Diplomaatia, august. <<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/vene-gruusia-2008-aasta-sojast-viis-aastat-hiljem/>>, (25.12.2013).

²⁰ *Ibid.*

²¹ Telefoniintervjuu kolonelleitnant Riho Ühtegiga, 05.02.2014.

lahinguväljal, mitte distantsilt. Puudus eesliinilt juhtiv ülem, kes oleks tunnetanud kogu lahingusituatsiooni. Vastasel korral oleks tõenäoliselt olnud võimalik teha paremaid otsuseid brigaadide suunamisel ja tegevuste kooskõlastamisel. Samuti oleks sellisel paikkondlikul ülemal olnud lihtsam juhtida mobiliseeritavaid rahvuskaardi üksuseid ja reservväelasi. Kõrgem juhtkond pealinnas ei saanudki omada vahetut lahinguväljatunnetust ning on tõenäone, et just seetõttu jäid kasutamata paljud võimalused.

Eesti riigikaitse eelmises struktuuris oli kaitseringkondade staapide peamine ülesanne korraldada ringkonnas juhtimist ja koostööd kõigi allüksuste vahel oma vastutusalas. Selleks pidid need staabid rahuajal planeerima ja korraldama ringkonnas vajalikke ettevalmistusi, õppekogunemisi ja kõiki muid tegevusi, mis on tarvilikud sõjaks valmistumisel. Niisiis oli täidetud eesliinilt juhtimise nõue.

1.4. Prantsusmaa langemise põhjuseid 1940. aastal

Klassika valdkonda kuuluv ja mitmeid olulisi õppetunde andnud näide on Prantsusmaa kaotus Saksamaale 1940. aasta kevadel. See oli operatsioon, mis hämmastas tervet maailma, kuna Prantsusmaa langes vaid kuue nädalaga. Sisuliselt lõikas poole väiksem Saksa vägi Prantsusmaa pooleks, olles sisenenud riiki suunast, mida peeti võimatuks lähenemisteks. Saksa väe kiirus ja tegutsemise kooskõlastatus põhjustas Prantsuse juhtkonnale tõelise n-ö strateegilise šoki. Saksa väe edu põhjuseid aitab hästi avada toonase rünnaku- plaani autor ja täideviija kindraloberst Heinz Guderian, kes käsitleb neid oma mälestusteraamatus²².

Guderian teadis, et jõudude tasakaal on tema kahjuks. Inglise-Prantsuse relvajõudude kasutuses oli 1940. aasta mais umbes 4800 tanki, Saksa relvajõududel oli pealetungi algul umbes 2200 tanki. „Meie vastas oli seega kahekordne ülekaal, mis osutus veelgi suuremaks seetõttu, et Prantsuse tankid ületasid Saksa omi nii soomustatuselt kui ka suurtükkide kaliibrilt,“ kirjutab Guderian.²³

Oma mälestustes toob kindraloberst esile peamised põhjused, miks prantslased koos liitlastega rünnakule vastu seista ei suutnud. Esiteks esines vajakajäämisi luures. Siiski suudeti madalamal tasandil Guderiani võimalikku plaani ette näha, kuid kõrgem juhtkond ei pidanud seda tõenäoliseks.

²² Guderian, Heinz 2009. Ühe sõduri mälestused. Tallinn: Olion. [Edaspidi *Guderian 2009*]

²³ *Ibid.*, lk 87–117.

Teiseks: kui rünnak oli hoos ja prantslased said aru, mis oli toimumas, puudusid piisavalt tugevad reservüksused, et läbitunginud Saksa üksusi peatada. Jäiga juhtimiskultuuri tõttu ei moodustatud või ei kasutatud reserve ilma kõrgema juhtkonna loata, kes paraku magas maha kõik olulised võimalused. Guderian kirjeldab seda järgnevalt: „Prantsuse juhtkond soovis oma vägesid juhtida nõnda, et kindlatele plaanidele rajatud otsused tagaksid kindlaviisilise liikumise ja plaanipärased ründe- või kaitsesammud.” Kokkuvõtteks kaotas tugevam vägi ja terve riik sõja juhtide liigse enesekindluse ja jäikuse tõttu.²⁴

Oluline on ka esile tuua, et Guderian kooskõlastas isiklikult ja vahetult oma lahinguplaane teda toetava õhuväe allüksusega, mis oli ambitsioonika rünnakuplaani elluviimisel olulise tähtsusega. Märkimata ei saa ka jätta asjaolu, et algusest peale ei olnud kõrgemal juhtkonnal plaani teostumisse mingit usku. Guderian viis plaani siiski ellu, eirates Hitleri enda keeldu ja riskides sõjakohtu alla andmisega.²⁵

Prantsuse juhtimismudel eeldas üldjuhul kõrgema staabi heakskiitu alluvate üksuste tegutsemiseks, niisiis oli juhtimine rangelt tsentraalne. Viimane nõudis üksuste suhteliselt jäika juhtimist kõrgemalt juhtimistasandilt, kus püüti esmalt ise saavutada vastase olukorrast võimalikult täpset arusaama. Alles seejärel anti üksustele korraldus ja luba sooritada vastukäik. Paraku jäid prantslased just seetõttu pidevalt oma käikudega hiljaks, kaotades sel moel lahingutempo ja initsiatiivi.

Eelnenud näidete kokkuvõtteks saab öelda, et juhtimise ja otsustusõiguse liigne tsentraliseerimine ning lahingutegevuste raam nõuete ignoreerimine aitab kaasa vastase lahinguedule.

Kaitseringkondadega riigikaitsemudel pakkus tõenäoliselt paremat lahendust eelkirjeldatud probleemide vältimiseks kui uus. Kuigi iseseisva otsustusõiguse andmine on rohkem juhtimiskultuuri küsimus, hakkab sõjategevuses olulist rolli mängima üksuste tegevuste kooskõlastatus. Eesmärk on olla kiirem kui vastane, lüüa tema nõrkusi enne, kui need muutuvad tugevusteks²⁶. Lahingutempot suudab hoida vaid kohapealne ülem, kes on kõigi oma meeltega keskendunud just tema vastutusalas toimuvale ning kellel on loodud varusidesüsteemid.

Keegi peab tegema pädevaid otsuseid konkreetsetes lahingupiirkonnas, näiteks kus võidelda ja kus mitte, et plaani oleks hõlmatud kõik vajalikud jõud. Tallinna piirkonnast oleks selliseid, näiteks Sillamäe lähistel toimuvaid

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Wylly 2014, lk 97–99.

lahinguid keeruline juhtida vähemalt kahel põhjusel. Esiteks puudub vahetu lahinguväljatunnetus ning teiseks on võimalik, et keskendatus konkreetsele lahingule hajub olukorras, kus peastaap peab samal ajal tegelema veel mitme sarnase olukorra lahendamisega muudes piirkondades. Ei saa ka välistada võimalikke sideprobleeme, mille puhul näiteks jalaväebrigaadi ja maakaitsepataljoni ühisoperatsioonikavandi tegutsemisjuhised ei pruugi õigeaks ajaks allüksusteni jõudagi. Kohapealne ülem saaks sellised probleemid, kasvõi käskjalga kasutades, kiiremini lahendatud.

2. Kaitseväe uus ja eelmine juhtimismudel: poolt ja vastu

Edasises tuleb kõigepealt juttu uue arengukava aspektidest, mis muudavad oluliselt senist juhtimismudelit. Sellele järgnevad näited nende endiste kõrgete ohvitseride arvamused, kes olid seotud eelmiste arengukavade loomise ja rakendamisega.

2.1. Kaitseringkondade algidee ja loomine

Siinne peatükk käsitleb Kaitseväe juhtimisstruktuuri loomist 1990. aastate lõpus ja selle taustategureid. Allikateks on peamiselt erialakirjanduses avaldatud seisukohavõtud ja intervjuud toonase mudeli loojatega.

Kaitseringkonnad loodi 1998. aastal Vabariigi Valitsuse määrusega, millega moodustati neli kaitseringkonda (Põhja, Kirde, Lõuna ja Lääne kaitseringkond) koos nende alla kuuluvate maakondadega²⁷. 2002. aastal muutis valitsus oma määrusega kaitseringkondade vastutusalasid, kaotades Kirde kaitseringkonna ja viies viimase vastutusalad Põhja kaitseringkonna alla. Ühtlasi nimetati Lääne kaitseringkond Lääne-saarte erikaitsepiirkonnaks ning loodi eraldiseisev Tallinna erikaitsepiirkond.²⁸ Kuus aastat hiljem otsustati järjekordse Kaitseväe korralduse seaduse²⁹ ning sellele tuginenud Vabariigi Valitsuse määrusega³⁰ naasta esialgse struktuuri ja nimetuste juurde.

²⁷ **Kaitseringkondade moodustamine ja nende staapide formeerimine.** – RT I, 1998, 28, 374. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/74910>>, (25.12.2013).

²⁸ **Kaitseväe struktuur ja paiknemine,** §7. – RT I, 2002, 44, 290. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/110031>>, (25.12.2013).

²⁹ **Kaitseväe korralduse seadus,** §13. – RT I, 20.03.2013, 18. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/120032013018>>, (25.12.2013).

³⁰ **Kaitseväe ülesehitus.** – RT I, 2002, 44, 290. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/12856223>>, (25.12.2013).

Artiklis ei vaadelda seda, mis konkreetselt põhjustas kuueaastase struktuuri-eksperimenti ja hiljem algversiooni juurde tagasimineku, kuid võib järeldada, et ühel või teisel kujul peeti kaitseringkondadel põhinevat juhtimis-mudelit 14 aastat (1998–2012) parimaks võimalikest.

Kaitseringkondadel põhineva juhtimismudeli loojaks ja ülesannete püstitajaks oli kindral (sel ajal veel kolonel) Ants Laaneots. Kaitseringkondade idee üks esimesi kirjeldusi ilmus ajakirja Kaitse Kodu! veergudel 1995. aastal³¹. Täpsustatult on Laaneots sellest kirjutanud aastatel 1999 ja 2000, millest annab kokkuvõtliku ülevaate 2000. aasta artikkel „Kaitseringkond ja tema ülesanded”.

1. „Kaitseringkond on iseseisvateks operatsioonideks võimeline, mitmetest kaitsepiirkondadest ja erinevate väeliikide üksustest koosnev sõjalis-territoriaalne operatiivne üldväekoondis.
2. Kaitsepiirkonnad moodustatakse Kaitseleidu malevate baasil kui territoriaalkaitse³² ülesannete täitmiseks ettenähtud, kindlat vastutuspiirkonda omavad taktikalised üksused.
3. Üldotstarbelistesse jõududesse³³ määratakse kaitseväge kõige paremini relvastatud ning väljaõpetatud üksused. Nende hulka kuuluvad mehhaniseeritud, jalaväge-, rannakaitse-, suurtükiväge-, õhutõrje- ja pioneeriväeosad. /.../ Nad ei ole seotud mingite kindlate vastutusala-dega ja neid kasutatakse kaitseväge (ülem-)juhataja otsusega kõige tähtsamate lahinguülesannete täitmiseks riigi territooriumi ükskõik millises osas.”³⁴

³¹ **Laaneots, Ants** 1995. Tahad rahu – valmistu sõjaks. – Kaitse Kodu!, detsember, lk 34–37. <http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK1995_nr_2_lk_34-37.pdf>, (25.12.2013).

³² **Laaneots, Ants** 2000a. Territoriaalkaitse – relvastatud rahva strateegia. – Kaitse Kodu!, november, lk 5–11. <http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2000_nr_5_lk_5-11.pdf>, (23.10.2014). [Edaspidi *Laaneots 2000a*] Kindral Laaneots defineerib terminit *territoriaalkaitse* kui riigikaitse ülesehituse ja kaitsetegevuse süsteemi erivormi, millele on iseloomulikud „kaitsejõudude detsentraliseeritud juhtimissüsteem; riigikaitse; territoriaalne ülesehitus; kaitsejõudude jagunemine kahte ossa, üldotstarbelisteks jõududeks ja maa-(territoriaal-) kaitsevägeks; klassikalise ja hajutatud lahingu taktika ning sissitegevuse kompleksne kasutamine”. Vt **Laaneots** 2000a, lk 6.

³³ *Ibid.* Üldotstarbelised jõud pidid moodustuma kaitsejõudude kõige lahinguvõimelisema ja mobiilsema osa, olles määratud riigikaitse kõige tähtsamate ja vastutusrikkamate ülesannete täitmiseks agressiooni põhikolletes ja vaenlase pealööki-de suundadel ükskõik millises riigi osas. Vt **Laaneots** 2000a, lk 9.

³⁴ **Laaneots, Ants** 2000b. Kaitseringkond ja tema ülesanded. – Kaitse Kodu!, veebruar, lk 5–6. <http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2000_nr_1_lk_5-8.pdf>, (25.12.2013). [Edaspidi *Laaneots 2000b*]

Kokkuvõtlikult nägi Laaneots kaitseringkondade staapides väekoondiste staape, kelle ülesandeks on kogu lahingutegevuse juhtimine oma vastutusosal. Ringkonna staabid pidid alluma otse Kaitseväe juhatajale, olles oma vastutusosal valmis ka iseseisvalt lahingutegevust juhtima. Kaitseringkond omakorda pidi jaotuma kaitsepiirkondadeks, mille vastutusosalad ühtisid Kaitseliidu malevatega. Kaitseliidu sõjaaja malevad jagas Laaneots organisatsiooniliselt kahte peamisse ossa: lahingu- ja sisekaitseüksused. Sõja korral pidid lisaks Kaitseväe ja Kaitseliidu allüksustele minema kaitseringkondade juhtimise alla ka piirivalve ja päästeameti relvastatud üksused.³⁵ Kogu süsteem toetus kahele territoriaalkaitsekontseptsiooni alustalale: detsentraliseeritusele ja piirkondlikkusele³⁶. Detsentraliseeritus tähendas, et kaitseringkond pidi alustama iseseisvalt vastupanu olukorras, kus vastane on sisenenud tema vastutusalasse, kuid kõrgemast staabist pole juhiseid tulnud³⁷.

Oluline on märkida, et kindral rõhutas kaitseringkonna toimimist operatsioonitasandi³⁸ juhtimiseksusena. Viimane eeldab kõrgetasemelist planeerimisoskust ehk vastava ettevalmistuse saanud ohvitseri, kellel on piisav teadmispagas ja planeerimiskogemus.

Teiseks järeldub Laaneotsa mudelist üldotstarbeliste üksuste kui operatsioonitasandi reservi olulisus. Nimetatud põhimõtet erukindral küll otsesõnu ei maini, kuid seda saab järeldada juhtimistasandi ja ülesande kirjelduses mainitust: „/.../ kaitseväe juhataja otsusega kõige tähtsamate lahing[u]ülesannete täitmiseks /...”³⁹.

Veel eelmine sõjalise kaitse arengukava (2009–2018) lähtus kaitseringkondadel põhinevast ülesehitusest. Selle järgi pidid sõjaaja Kaitseväe moodustama 2018. aastal keskalluvusega üksused, maaväes (üks) mehhaniseeritud jalaväebrigaad koos kõigi vajalike toetusüksustega ning kaitseringkondades moodustatavad reservüksused ja Kaitseliidu üksused.⁴⁰

Kirde kaitseringkonna endine ülem kolonel Martin Herem tõdeb, et kaitseringkondadel on sõjaväelises juhtimises oluline roll. Probleemiks oli küll piisava hulga inimeste puudumine, mis jättis kaitseringkonna halvasti

³⁵ Laaneots 2000b.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Suuline intervjuu erukindral Ants Laaneotsaga, 16.12.2013. [Edaspidi *Laaneots 2013b*]

³⁸ Kuigi nüüd on üha enam levinud seisukoht, et terminid *operatiivne* ja *operatsiooniline* ei kattu mõistesilult, kasutati neid sel ajal sünonüümidena (autori märkus).

³⁹ Laaneots 2000b, lk 5–8.

⁴⁰ *Sõjalise kaitse arengukava*, lk 13.

<<http://www.kmin.ee/files/kmin/img/files/SKAK.pdf>>, (25.12.2013).

komplekteeritud brigaadi suuruseks. Samas on territoriaalse juhtimise ja toetuse seisukohast selline juhtimisstruktuur Heremi arvates iseenesest adekvaatne ja vajalik.⁴¹

Lisaks kaitseringkonnale rahuajal alluvatele väeosadele (pioneer-, suurtükiväe-, õhutõrje- ja Viru jalaväepataljon)⁴² pidid sellele sõja korral ja Kaitseväge juhataja korraldusel alluma ka Kaitsealiidu Alutaguse, Viru, Järva ja Jõgeva malev⁴³.

Kolonel Herem toob esile, et kaitseringkonna ja sealsete malevate koostööharjutustel esines probleeme. Esiteks oli see Heremi arvates tingitud malevate staapide ja nende väljaõppe üldisest nõrgemast tasemest ning teiseks Kaitsealiidu peastaabi toetuse puudumisest. „Probleem oli ka selles, et sõja korral ei oleks tohtinud maleva üksuseid kasutada väljaspool nende maakonda. Kui sellel mingil moel ka mõte on, siis praktikas kaob see sootuks. Kujuta ette Raplamaa mehi, kes ootavad lahinguid oma territooriumil; need jõuaksid sinna siis, kui Lääne-Viru ja Tartu omad on purustatud või laiali aetud,“ kirjutab Herem.⁴⁴

Lisaks kritiseerib Herem Laaneotsa kava teostust. Kõneldes vahenditest, mis oleks võimaldanud plaanitud võimeid välja arendada, on ta seisukohal, et neid ei olnud ilmselgelt piisavalt. Lühikese ajavahemiku jaoks oli võetud liiga suur eesmärk. Seetõttu ei toiminud ka kaitseringkonnad nii, nagu nad oleksid pidanud. Struktuuri sissekirjutatud pataljonide tarvis ei olnud tegelikult piisavalt inimesi, laskemoona, sidevahendeid, erivarustust jne. Laaneots ja Kunnas ei toetanud kokkuhoidlikumaid plaane. Vaatamata sellele oli juhtimises ja otsustuspädevuses rohkem selgust kui uues arengukavas. Praegune struktuur on ebaselge, leiab Herem.⁴⁵

⁴¹ E-kirjavahetus kolonel Martin Heremiga, 15.12.2013 ja 14.01.2014. [Edaspidi *Herem 2013, 2014*]

⁴² **Kirde Kaitseringkonna põhimäärus**. – RT lisa, 2008, 104, 1491. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/13352503>>, (25.12.2013).

⁴³ **Herem 2013, 2014**.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

2.2. Kaitseväe ja Kaitseliidu uus juhtimismudel

Arengukavas seisab, et „Maaväe staap ja Kaitseväe Peastaap liidetakse ja kaitseringkonnad reorganiseeritakse ning territoriaalkaitse⁴⁶ antakse tervikuna Kaitseliidu pädevusse. Sõjaaja maakaitsestruktuuris luuakse lisaks Maakaitse staabile viis territoriaalse vastutusalaga maakaitseringkonda, neist üks saab vastutama nn Suur-Tallinna ala eest. Rahu ajal on maakaitse ringkondade staabid Kaitseliidu Peastaabi või Kaitseliidu malevate staapide koosseisus.”⁴⁷

Märgitakse ka, et „/.../ [t]erritoriaalkaitse poolt loodavat kogu Eestit katvat turvavaipa hakatakse senisest veelgi enam tähtsustama ning maakaitse saab konkreetse vastutaja – Kaitseliidu –[,] kellele see saab olema peamine sõjaline ülesanne. Maakaitse (15 Kaitseliidu malevat) tõhus sõjaline juhtimine ka kõige keerulisemas situatsioonis toimub kriisi- ja sõjaolukorras aktiveeritava viie territoriaalse vastutusalaga maakaitseringkonna kaudu.”⁴⁸

Lisaks: „Eesti sõjalise kaitse mobilisatsiooni ja toetuse ülesanded koondatakse loodavasse Toetuse väejuhatusse. Toetuse väejuhatuse põhilised ülesanded on mobilisatsiooni ja formeerimise, logistilise toetuse ning vastuvõtva riigi toetuse alaste valdkondade juhtimine ning sõjalise hariduse valdkonna koordineerimine.”⁴⁹

Alates 2014. aasta 1. augustist kehtima hakanud Kaitseväe korralduse seadusest on Kaitseväe struktuuriüksused Kaitseväe peastaap, õhuväe staap, väeüksused, sõjaväepolitsei, Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, NATO küberkaitsekoostöö keskuse Eesti kontingent, luurekeskus, toetuse väejuhatuse ja eriooperatsioonide väejuhatuse⁵⁰. Väeüksustena nimetab seadus järgmisi üksusi: brigaad, grupp, pataljon, divisjon, laevastik ja baas⁵¹. Niisiis puudub nüüdsest väeüksuste loetelust kaitseringkond⁵².

⁴⁶ Arengukavas ja ka muudes dokumentides puudub siiani termini *territoriaalkaitse* ametlik definitsioon. Arengukava kasutab termineid *territoriaalkaitse* ja *maakaitse* sünonüümidena (vt joonealune selgitus, lk 4), kuid see ei ole vastavuses seisukohaga, mida on varasemalt kirjeldanud kindral Laaneots. Vt ka märkust 32.

⁴⁷ **Riigikaitse arengukava 2013–2022**, lk 5.
<http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/kaitseministeerium/Riigikaitse_arengukava_2013-2022_avalik%20osa.pdf>, (25.12.2013). [Edaspidi *Arengukava 2013–2022*]

⁴⁸ *Ibid.*, lk 4.

⁴⁹ *Ibid.*, lk 5.

⁵⁰ **Kaitseväe korralduse seadus**. – RT I, 14.03.2014, 36.
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032014036>>, (13.10.2014). Vt joonist 1.

⁵¹ *Ibid.*, §13, lg 1.

⁵² *Ibid.*, kaitseringkonda kirjeldav §16 on tunnustatud kehtetuks.

Kuna maaväe staap liideti Kaitseväe peastaabiga, siis jäi ainuke võimalus, et uus maakaitsestaap moodustatakse Kaitseliidu peastaabi baasil. Nii ka tehti ja juba 2014. aasta Kevadtormil osalesid peamiselt Kaitseliidu peastaabi põhjal moodustatud maakaitsestaap ja üks maakaitseringkond⁵³. Kahjuks ei ole õppusel antud hinnangud uue kontseptsiooni kohta avalikult kättesaadavad.

Sõjaväelise juhtimise põhitõdedest ja relvajõudude üldistest tegutsemis- põhimõtetest lähtudes on vaja enne kriisi või sõja puhkemist määrata vastutusosalad ning harjutada koostööd. Sõjaväeline planeerimine ja juhtimis- süsteemi sissetöötamine nõuab piisavat ajavaru ning pädevaid inimesi. Kuna Kaitseliidul 2014. aastal tegevteenistujaid juurde palgata ei lubata, tuleb saada hakkama olemasolevate jõududega⁵⁴.

Sarnast juhtimissüsteemi on Kaitseliidus tegelikult juba ükskord varem proovitud rakendada. Alates 1. jaanuarist 2004 kehtis Kaitseliidus struktuur, mis põhines neljal juhtmaleval. Juhtmalevate staapide põhiülesandeks oli Kaitseliidu malevate tegevuse planeerimine ning koordineerimine oma ja naabermalevate vastutusosalal. Juhtmalevateks määrati Harju, Tartu, Alutaguse ja Pärnumaa malev.⁵⁵

Tollaegse Kaitseliidu Peastaabi ülem major Urmas Muld on väitnud, et juht- malevate eesmärk oli parandada koostöövõimet neis malevates, kus liikmeid, vahendeid ja instruktoreid seatud ülesannete täitmiseks nappis, samuti leida lisaliikmeid. Lisaks määrati juhtmalevatele pataljoni staabi ülesanded, mis pidid hakkama juhtima alluvatest malevatest moodustatud allüksusi sõjaajal.⁵⁶

Paraku ei hakanud see kontseptsioon kunagi korralikult tööle. Viimase kinnituseks võib olla kasvõi see, et juhtmalevate volitusi, struktuuri ega kirjeldust ei leia praeguseks Kaitseliidu Peastaabi või malevate kodulehte- delt mujalt kui arhiivifailidest. Samas ei ole seda mudelit ka keegi ametlike käskkirjadega tühistanud.

Anonüümseks jääda soovinud, pikaajaline Kaitseliidu vanemohvitser⁵⁷, kes oli juhtmalevate arendamise ajal juhtival kohal, nimetas põhjused, miks tema arvates toonane juhtimismudel tööle ei hakanud. Kuna tol ajal olid

⁵³ **Kaitseliidu Maakaitsestaap liitub Kevadtormiga** 2014. Kaitseliidu pressiteade. <<http://www.kaitseliit.ee/et/kaitseliidu-maakaitsestaap-liitub-kevadtormiga>>, (13.10.2014).

⁵⁴ **Simson, Priit** 2013. Meelis Kiili: tulevikus oleme totaalkaitseks valmis. – Riigikaitse, 19.12. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/12/19/meelis-kiili-tulevikus-oleme-totaalkaitseks-valmis/>>, (25.12.2013).

⁵⁵ **Malevad** (arhiivifail) 2004. <<http://archive.is/ns1GL>>, (25.12.2013).

⁵⁶ **Muld, Urmas** 2005. Uut Kaitseliidus 2005. aastal. – Kaitse Kodu!, 1/2, lk 6–7. <<http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2005-1-2.pdf>>, (25.12.2013).

⁵⁷ Telefoniintervjuu anonüümseks jääda soovinud Kaitseliidu vanemohvitseriga, 24.03.2014.

kõik malevad iseseisvad juriidilised isikud, siis tekitas teistes malevates pahameelt see, et kellelegi antakse suuremad privileegid. Halvenevad suhted ei saa kunagi olla tõhusa koostöö alus ja seetõttu leidis juhtmalevate idee vähest toetust. Siiski märkis intervjuueeritav, et idee kui selline oli hea ja see võiks praeguses olukorras toimida. Esiteks ei ole Kaitseliidu malevad enam iseseisvad struktuuriüksused ega juriidilised isikud ja teiseks on uuenenud isikkoosseisuga malevate staapides nüüdseks parem arusaam koostöö olulisusest.⁵⁸

Tuleb märkida, et ei maakaitsestaapi ega maakaitseringkondi pole teemakohastes seadustes (nt Kaitseväe korralduse seadus, Kaitseliidu seadus, riigikaitseaduse eelnõu) struktuuriüksustena mainitudki. Neid pole siiani nimetatud üheski õiguslikku tähendust omavas dokumendis. Selline määramatus võib tekitada tõsisid juriidilisi probleeme koosseisu, ülesannete, volituste jms osas.⁵⁹

Brigaade puudutavas seisab Kaitseväe koduleheküljel järgnev info:

„1. jalaväebrigaad areneb löögijõuliseks mehhaniseeritud brigaadiks. 1. jalaväebrigaad varustatakse ja relvastatakse täielikult ning selles arendatakse välja soomusmanöövervõime. 1. jalaväebrigaad saab omale ühe jalaväe lahingumasinatel pataljoni, kaks soomustransportööridel pataljoni, iseliikuvate suurtükkide pataljoni ning kõik vajalikud toetusüksused. Brigaadi koosseisus olev elukutseline Scoutspataljon saab moodsad jalaväe lahingumasinad, ülejäänud brigaadi manööverpataljonid varustatakse soomukitega. 2022. aastaks luuakse ja arendatakse täielikult välja ka 2. jalaväebrigaad staabiga Võrus, mis tõstab oluliselt Kaitseväe tulejõudu ning kiirreageerimisvõimet. Tegu on motoriseeritud brigaadiga, millel on täielikult mehitatud ja varustatud üksused.”⁶⁰

Teema lõpetuseks tuleb vaadelda ka reformi ametlikke põhjendusi: miks oli tarvis kogu juhtimisstruktuur niivõrd oluliselt ringi teha? Arengukava nimetab peamiste argumentidena, et „[t]ulenevalt ohuhinnangutest on vaja luua realselt ja vajadusel kiirelt reageerivad üksused. Täna on kiirreageerimisvõime puudulik. Uue arengukavaga suureneb sõjalise kaitse juhtimise efektiivsus ning väheneb bürokraatia. Samuti suureneb tugiteenuste efektiivsus.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Kaitseringkondadel olid põhimäärused (autori märkus). Vt www.riigiteataja.ee, märksõna *kaitseringkond*.

⁶⁰ **Arengukava** 2013–2022. <<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/riigikaitse-arengukava>>, (14.10.2014).

Lisaks ei olnud eelmine arengukava täiel määral elluviidav, kuna vahepealne majanduskriis vähendas planeeritud raha rohkem kui kolmandiku võrra.⁶¹

Kokkuvõtlikult on arengukavas võimalik eristada nelja valdkonda, millega muudatusvajadust põhjendatakse:

- 1) kiirreageerimisvõime paranemine;
- 2) efektiivsem sõjaväeline juhtimine ja vähenev bürokraatia;
- 3) tõhusam tugiteenuste võrgustik;
- 4) majanduslik ökonoomsus.

Nimetatud neljast argumendist on dokumendis vaid viimane selgelt ja faktiliselt põhjendatud, mis siiski ei tõesta mingil viisil, et eelmine juhtimismudel oleks iseenesest olnud liigselt kulukas. Esimese kolme kohta puudub aga arengukavas igasugune selgitus, milliste kaalutluste tulemusel neile järeldustele jõuti.

Kaitseväge korralduse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri kinnitab, et muudatuste tõttu „[p]araneb Kaitseväge juhtimine ning suureneb selle efektiivsus. Seadusemuudatuse põhieesmärk on koondada sarnased funktsioonid ühte struktuuriüksusesse, lühendada käsuliini ja vähendada erinevaid juhtimistasandeid. Sellega kaasneb ülesannete täitmise efektiivsuse tõus ning olemasoleva personali optimaalsem kasutamine.”⁶² Seletuskirja põhjendused jäävad paraku loosunglikeks, sest ühtegi sisulist selgitust, kuidas lubatu tegelikkuses realiseerub, kirjas ei ole.

Lõpetuseks tuleb tuua välja ka juriidiline ebakõla Kaitseväge ja Kaitsealiidu vahel. Nimelt ei sätesta kehtiv Kaitseväge korralduse seadus Kaitsealiidu ülema vahetut allumist Kaitseväge juhatajale⁶³. Fakt on see, et Kaitseväge korralduse seadus ei maini Kaitsealiitu mitte üheski sättes. Samas määrab Kaitsealiidu seadus Kaitsealiidu ülema Kaitseväge juhataja vahetuks alluvaks, kusjuures ka viimasel on seoses Kaitsealiiduga erinevaid ülesandeid⁶⁴. Ebakõlaga on tegemist seetõttu, et Kaitseväge korralduse seadus peaks ka ise selgelt kinnitama,

⁶¹ **Arengukava** 2013–2011, lk 1, 3, 5.

⁶² **Seletuskiri kaitseväge korralduse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde** 2013. – Riigikogu, 24.09, lk 17. <http://www.riigikogu.ee/index.php?op=emspain&page=pub_file&file_id=c0fd94b6-698e-49e5-b2f8-59be766c0d08&>, (25.12.2013). [Edaspidi *Seletuskiri 2013*]

⁶³ **Kaitseväge korralduse seadus**, § 23, lg 1. – RT I, 2008, 35, 213. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042014004>>, (13.10.2014).

⁶⁴ **Kaitsealiidu seadus**, § 11, lg 1; § 12. – RT I, 20.03.2013. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/121062014052>>, (13.10.2104).

et Kaitseliidu ülem allub vahetult Kaitseväe juhatajale, ja samuti vähemalt viitama Kaitseväe juhataja ülesannetele seoses Kaitseliiduga.

2.3. Kriitikud ja nende vastuväited

Eelmine Kaitseväe juhataja erukindral Ants Laaneots on nimetanud plaani otsesõnu toimiva juhtimissüsteemi lõhkumiseks ja territoriaalkaitse sisuliseks likvideerimiseks. Tema väitel ei saa nii olulist vastutust panna Kaitseliidu kui peamiselt vabatahtlikest koosneva organisatsiooni õlule.⁶⁵ Laaneots jääb siiski avalikkusega suheldes suhteliselt reserveerituks, kuid on esitanud oma eriarvamuse kirjalikult peaministrile⁶⁶. Autor intervjueris erukindralit, et saada tema eriarvamustest põhjalikumat ülevaadet.

Laaneots on endiselt seisukohal, et arengukavas plaanitud muudatused tähendavad senise kaitsevõime lammutamist. Muudatus on poliitiline otsus, mis ignoreerib sõjaväelise juhtimise ja Kaitseväe sõjaaja koosseisule ülemineku printsiipe. Kaitseringkondade loomise mõte oli juba rahuajal hajutatud juhtimise õpetamine ja harjutamine ehk detsentraliseeritud sõjapidamisvõime loomine. Vastane püüab alati kõigepealt hävitada kõrgemat staapi, seega tuli luua iseseisva juhtimise eeldused ringkondlikul tasandil, kus suudetak jätkata koordineeritud vastupanu ka siis, kui kõrgemat staapi enam ei ole. See süsteem on praeguseks lõhutatud – kaitseringkondade staabid on juba oma tegevuse lõpetanud.⁶⁷

Laaneotsa hinnangul ei ole põhjendus, et vana süsteemi väljaarendamiseks puudus raha, argumenteeritud. Tõepoolest: majanduslangus aastatel 2008–2009 nullis ligi 30% plaanitud kaitse-eelarvest, kuid vahendite vähenemine ei õigusta kuidagi juhtumismudeli kardinaalset muutmist. Üksuste mehitamist ja hankeid oleks saanud hajutada pikemale perioodile, kuid see ei pea tähendama juhtimisskeemi põhimõttelist muutmist. Erukindral võrdleb olukorda multifunktsionaalse maja ehitamisega, kus on arvestatud kõikvõimalikke tulevikuvajadusi. Ehitus algas 2007. aastal, vundament sai valatud, seinad olid juba püsti ja katus peal. Ootamatult väheneb eelarve. Mõistlik ehitaja pikendab ajaraami ja tegutseb rahulikult võimaluste piires edasi. Praegu aga

⁶⁵ **Kaio, Heidit** 2013. Ants Laaneots: ma olen eluaeg õppinud ründama. – Eesti Päevaleht, 06.06. <<http://epl.delfi.ee/news/lp/ants-laaneots-ma-olen-eluaeg-oppinud-rundama.d?id=66399210>>, (25.12.2013).

⁶⁶ **Laaneots, Ants** 2013a. Kaitseringkondade juhtimine pole kaitseliidule jõukohane. – Delfi.ee, 24.01. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/laaneots-kaitseringkondade-juhtimine-pole-kaitseleidule-joukohane.d?id=65578542>>, (25.12.2013).

⁶⁷ **Laaneots** 2013b.

leiaime end olukorrast, kus on lammutatud kogu senine konstruktsioon koos vundamendiga ning hakatud ehitama uut, väiksemat ja vajadustele tegelikult mittevastavat maja alates uuest vundamendist. Rahaline ja ajakulu on tegelikult suuremad, kui oleks olnud seni ettevõetu jätkamisel.⁶⁸

Laaneots toob esile ka fakti, et 2010. aastal loodud ja põhjalikult läbi mõeldud kaitsesüsteem kui tervik oli aluseks NATO kaitseplaanide loomisel, mis nägid ette, et häda korral tullakse Eestile appi. Lisaks võrdleb ta praegust olukorda ja uut mudelit Gruusia strateegia- ja operatsioonitasandi vigadega 2008. aasta sõjas. Eriti teravalt tulid juhtimisprobleemid esile poliitikute sekkumisel sõjaväelisse juhtimisse. Selle tulemusel puudus lõpuks selge juht, kes oleks suutnud lahingutegevust sünkroniseerida. Gruusia vägede olukord muutus kiiresti kaoseks ja selle tulemusel kadus võime osutada kooskõlastatult vastupanu. Sama olukord võib tulevikus korduda ka Eestiga.⁶⁹

Negatiivne on Laaneotsa hinnang ka maaväe staabi likvideerimisele. Tema arvates toimub sel moel sõjatasandite (strateegia- ja operatsioonitasand) ohtlik segunemine, mis võib tekitada samu tagajärgi nagu Gruusias. Eesti on väike riik, millel puudub „operatiivsügavus”. Kuna agressor püüab alati sooritada üllatusrünnakut, siis peab juba rahuajal olema olemas toimiv juhtimissüsteem. Maaväe staap oli selle süsteemi oluline osa.⁷⁰

Samuti ei näe erukindral mõtet uue seadusega loodud toetuse väejuhatusel. Uue kava järgi koondatakse mobilisatsioon ja formeerimine seni ringkondadesse plaanitud kaheksa formeerimiskeskuse asemel kahte. See on Laaneotsa hinnangul ohtlik. Esiteks pikeneb oluliselt reservväelaste saabumise ja ka varustamisele kuluv aeg, kuna paljudel tuleb liikuda kohale kaugemalt. Seega pikeneb oluliselt reservüksuste üleviimine sõjaaja koosseisu. Teiseks on siiani selgusetu, kelle alluvusse määratakse need mobiliseeritavad reservüksused, kes ei kuulu kummagi brigaadi koosseisu. Neid üksusi tuleb pidevalt juurde, kuid brigaadide koosseis on piiratud. Olukord on reservväelaste suhtes niisiis nüüd samasugune, nagu see oli Kaitseväge taasloomise esimesel kümnendil.⁷¹

Laaneotsa järgi ei ole realistlikult hinnatud Kaitseliidu võimet võtta üle kaitseringkondade ülesandeid maakaitseringkondadena. Esiteks ei olnud isegi Kaitseväes piisavat ohvitseri selleks, et mehitada kaitseringkondade staabid vajaliku kiirusega, Kaitseliidus on neid aga veelgi vähem. Teiseks oluliseks probleemiks on raskerelvastuse puudumine Kaitseliidus, mis ei võimalda sel

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

olla arvestatav vastane agressori mehhaniseeritud üksuste ja dessantide vastu. Uus plaan tähendab, et sõja korral keskendub üks brigaad Narva ja teine Võru suunale. Kuid kes kaitseb ülejäänud Eestit? Kes kaitseb Tallinna? Arengukava ei näe ette operatiivreservi⁷², mis oleks suuteline tegutsema suundades, kus brigaadid ei tegutse.⁷³

Lõpetuseks toob erukindral esile veel mõned olulised aspektid, millega uus arengukava tundub vastuollu minevat. Varem oli plaanitud maaväe ülema alluvusse viis üksust: neli kaitseringkonda (territoriaalüksused) ja üks brigaad (manööverüksus), mis on iseenesest optimaalse juhtimisvõime piir.⁷⁴ Seejuures on oluline, et kõik reservväelased olid varasemaga juba määratud konkreetsetesse üksustesse või sinna määramisel ning need üksused pidid alluma olemasolevatele staapidele (kas brigaadile või kaitseringkondadele). Uue arengukavaga tekib aga olukord, kus ühest küljest Kaitseväge juhataja juhittavate lahinguüksuste arv langeb kolmele (kaks brigaadi ja Kaitseliit⁷⁵), kuid samas jäävad selgete suunisteta kõik need reservväelased, kelle sõjaaja ametikohad ei ole kas brigaadides või Kaitseliidus. Mobiliseeritute arv väheneb seega oluliselt, mis on sõjalisest seisukohast ebamõistlik.⁷⁶

Teravalt kritiseerib uut juhtimismudelit ka reservkolonelleitnant Leo Kunnas, kelle hinnangud ühtivad peamistes punktides Laaneotsa omadega. Kunnas tuletab meelde, et kogu juhtimissüsteem peab lähtuma kriisi- ja sõjaaja vajadusest. Ta analüüsib võimalikke sõjastsenaariume: olukorda, kus Eestit võidakse rünnata mitmest erinevast suunast. Just eelneva tõttu näeb ta suurimat ohtu ringkonnapõhise juhtimisvõime kaotamises. Nimelt on väikeriigi suurim sõjaline risk juhtimise liigne kontsentreerimine. Detsentraliseeritud juhtimist, mida kaitseringkondade staabid võimaldasid, on palju raskem hävitada.⁷⁷

⁷² Tõenäoliselt peab Laaneots operatiivreservi all silmas piisavalt tugevat löögivõimelist üksust lisaks brigaadidele olukorras, kus viimased võivad olla seotud vastasega nii kirde kui kagu suunal samal ajal (autori märkus).

⁷³ **Laaneots** 2013b.

⁷⁴ Sõjaajalugu on tõestanud, et lahinguolukorras suudab ülem juhtida hästi 3–5 üksust.

⁷⁵ Kaitseliit hakkab sõja ajal koosnema viiest maakaitseringkonnast, mis peaks oma suuruse ja vastutusala tõttu olema ise brigaadide ekvivalendid (autori märkus).

⁷⁶ **Laaneots** 2013b.

⁷⁷ **Kunnas, Leo** 2013a. Vene ohvitserid itsitavad Eesti sõjalise riigikaitse arengukava vaadates pihku. – Delfi.ee, 22.11. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/leo-kunnas-vene-ohvitserid-itsitavad-eesti-sojalise-riigikaitse-arengukava-vaadates-pihku.d?id=67143424>>, (25.12.2013).

Kuigi arengukava nimetab kaitseringkondadega toimuvat reorganiseerimiseks, nii et samad ülesanded lähevad üle Kaitseleiidule, ei pea Kunnas seda reaalselt teostuvaks plaaniks. Esiteks puuduvat Kaitseleiidul selleks inimesed ja vahendid. Teiseks tekib tõenäoliselt kaks paralleelset juhtimisliini, millel võib puududa kokkupuutepunkt enne Kaitseväge juhatajani väljajõudmist. Kolmanda olulise ohuna nimetab ta, et nii kaoks raamistik sõjaaja vajadustele vastava süsteemi loomiseks ja uute üksuste ettevalmistamiseks.⁷⁸

Enne arengukava kinnitamist esitas Kunnas oma ettepanekud otse kaitseministrile. Selle mahuka dokumendi pealkiri oli „Nõuanded kaitseministrile „Riigikaitse arenguplaani 2013–2022” koostamiseks”⁷⁹. Soovitused hõlmasid 24 probleemset valdkonda ja nende likvideerimisetepanekuid. Siinkohal tuleb neist vaatluse alla kaitseringkondadega seotu.

Kaitseringkondade olemasolu tagaks Kunnase sõnul juhtimismudeli toimimise ka olukorras, kus vastane hävitab peastaabi või sellest moodustatud juhtimispunktid, kuna on tagatud piisav detsentraliseeritus. Tarbetud on tema hinnangul kõigi kolme väeliigi staabid. Õhu- ja mereväe staabist tuleks moodustada vastavalt õhu- ja rannakaitsejaoskond, kusjuures maaväe staabi ülesanded võtaks enda kanda peastaap. Enamik staapide senistest vastutus-aladest tuleks anda üle kaitseringkondadele, mis praeguseks on juba saavutanud vajaliku võime hallata nende territooriumil asuvaid väeosi.⁸⁰

Veel toob Kunnas esile, et tulenevalt kaitseringkondade paiknemisest on nende ülesanded unikaalsed, ja põhjendab oma väidet näidetega varem Eesti pinnal toimunud sõdadest. Nimelt jäävad alles kaks peamist vastase rünnaku-suunda – kirdest ja kagust –, kuid neile võib Läti nõrga kaitsevõime tõttu lisanduda ka oht lõuna suunalt.⁸¹

Eelnevale tuginedes jõuab Kunnas järeldusele, et kaitseringkonna staabid peavad ülesehituselt olema ühendstaabid ehk operatsioonitasandi staabid. Sõja korral alluksid kaitseringkonna alal asuvad Kaitseleidude malevad kaitseringkonna ülemale, tagades nii mõistlikuma juhtimismudeli – võrreldes võimalusega, et peastaap ise asub otseselt juhtima nii brigaade kui Kaitseleidude 15 malevat.⁸²

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ **Kunnas, Leo** 2013b. Nõuanded kaitseministrile „Riigikaitse arenguplaani 2013–2022” koostamiseks (järg), <<http://rb.ekspress.ee/webcache/epl/lisanouanne.doc>>, (25.12.2013). [Edaspidi **Kunnas 2013b**]

⁸⁰ **Kunnas** 2013b, lk 10.

⁸¹ *Ibid.*, lk 11.

⁸² *Ibid.*

Kokkuvõtvalt põhjendab Kunnas kaitseringkondade mudeli olulisust väitega, et „juhtimise liigne kontsentreerimine ja territoriaalse juhtimisstruktuuri puudumine muudaks Eesti suurriigile ideaalvastaseks. 1979. aastal halvasid Nõukogude armee eriüksused teatavasti eduka operatsiooniga Afganistani poliitilise ja sõjaväejuhtkonna ning sisuliselt kaaperdasid riigi. See osutus võimalikuks tänu liigselt kontsentreeritud juhtimismudelile. Meil ei oleks mõistlik sama viga korrata.”⁸³

2.4. Teiste riigikaitsega seotud autoriteetide arvamused ja selgitused

Septembris Eestit külastanud USA Euroopa vägede ülem kindral Philip Breedlove märkis, et „Eesti riigikaitse arengukava on tunnustust vääriv, kuna võtab arvesse lähiaja rahalisi ja arenguperspektiive”⁸⁴. Kindrali arvamust on siinkohal siiski raske hinnata, sest ei ole teada, kui põhjalik ülevaade talle anti.

Detsembris Eestit väisanud Soome kaitseväge juhataja läks konkreetsemaks, leides, et „[n]ii Eesti kui Soome kaitsevägi teevad praegu sarnaseid ümberkorraldusi, et muuta kaitseväge juhtimine tõhusamaks ja säästlikumaks: mõlemad on muutnud ringkondade juhtimist, koondavad staape ja logistilisi võimekusi ning kasutavad efektiivselt tehnilisi lahendusi”⁸⁵.

Tõepoolest, Soome relvajõudude kodulehelt leiab info, et kaitseringkonnad (*Sotilasläänit*) ja nende staabid kaovad hiljemalt aastaks 2015⁸⁶. Mitmed allüksused on plaanis viia brigaadide alluvusse ja kokkuvõttes on ette nähtud, et Soome maavägi hakkab koosnema maaväe staabist, kellele alluvad seitse brigaadi ning maasõjakool. Maavägi vastutab terve riigi territooriumi kaitse eest.⁸⁷

Siiski ei ole tegu päris sarnase arengusuunaga mis Eestis. Maaväe staap jääb alles ja läänide funktsioonid võtavad üle brigaadid oma praegustel vastutusosaladel. Kokkuvõttes jääb kogu maapealse sõjategevuse eest üheselt

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ **USA Euroopa vägede ülem: Eesti riigikaitse arengukava on näide targast kaitsest.** Kaitseväge pressiteade, 19.09.2013. <<http://www.mil.ee/et/uudised/7848>>, (25.12.2013).

⁸⁵ **Soome kaitseväge juhataja: riigikaitse ümberkorraldus Soomes ja Eestis teenib sama eesmärgi.** Kaitseväge pressiteade, 13.12.2013. <<http://www.mil.ee/et/uudised/7990/soome-kaitsev%C3%A4e-juhataja:-riigikaitse-%C3%BCmberkorraldus-soomes-ja-eestis-teenib-sama-eesm%C3%A4rki>>, (25.12.2013).

⁸⁶ **Perustietoa, Puolustusvoimat uudistuu 2015.** <<http://www.puolustusvoimat.fi>>, (25.12.2013).

⁸⁷ **Rakenne ja henkilöstö vuonna 2015.** <<http://www.puolustusvoimat.fi>>, (25.12.2013).

vastutama Soome maavägi, kusjuures kiirreageerimisjõude ja territoriaal-kaitseüksusi ei eristata.

Brigaadikindral Peeter Hoppe, Kaitseväge peastaabi ülem aastatel 2011–2013, andis arengukava peamistest muudatustest ülevaate veebruaris 2013 ASI Eesti Ajalehed väljaantavas erilehes Riigikaitse. Ta selgitab, et uus „arengukava loob eeldused arendada Kaitseväge kaalutletult ja vastutustundlikult”⁸⁸. Hoppe väidab, et just julgeolekukeskkonna muutused tingisidki vajaduse asetada rõhk kiirreageerimisüksustele. Teiseks argumendiks on eesmärk muuta kiiremaks üleminek rahuaja juhtimiselt sõjaaja juhtimisele, mis eeldab, et rahu- ja sõjaaja struktuurid ning nende toetus oleksid võimalikult sarnased.⁸⁹ Samas on peastaabi ülem väitnud vaid aasta varem, mil arengukava tegelikult valmis, et „[o]hustenaariumeid analüüsid jõudsime eri võimekuste arendamise suhtes samadele järeldustele kui eelmise kümne aasta plaane tehes”⁹⁰. Sellega jääb endiselt arusaamatuks, mis siis ikkagi tingis vajaduse juhtimisstruktuuri kardinaalse muutmise järele.

Hoppele lisaks kinnitab ka Kaitseväge juhataja kindralmajor Riho Terras Kaitseväge aastaraamatus 2012, et „[a]rengukava koostamisel lähtuti sellest, et majandus-, aga ka julgeolekukeskkond on märgatavalt muutunud”⁹¹. Kahjuks ei selgita Terras, mis konkreetsetel niivõrd oluliselt muutus ja mille poolest suudab uus süsteem muutunud oludes paremini toimida.

Kaitseväge juhataja asetäitja kolonel Artur Tiganik, endine maaväe ülem, selgitas ajakirjas Sõdur: „/.../ kui brigaadid manööverdavad, siis maastikul saab neile toeks olla Kaitseliit. Kaitseliidu kohalik üksus võtab brigaadi manööverüksused oma tuttavalt maastikul vastu, aitab orienteeruda ning võtab enda kanda kõik muud funktsioonid, tagab, suhtleb kohalikega jne. See on see Kaitseliidu maakaitseringkond, kes toetab maaväge ja annab manööverüksustele vabad käed tegelemaks sellel alal ainult oma lahinguülesande täitmisega.”⁹²

⁸⁸ **Hoppe, Peeter** 2013. Muutustest Eesti riigikaitstes. – Riigikaitse, 21.02. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/02/21/muutustest-est-riigikaitstes/>>, (25.12.2013). [Edaspidi **Hoppe 2013**]

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ **Ilves: uus riigikaitse arengukava on ambitsioonikas, kuid samas realistlik.** 2012. – Postimees, 10.12. <<http://www.postimees.ee/1069958/ilves-uus-riigikaitse-arengukava-on-ambitsioonikas-kuid-samas-realistlik>>, (25.12.2013).

⁹¹ **Terras, Riho** 2013. Eessõna. – 2012 aastaraamat. Eesti kaitseväge. Luunja: Greif, lk 5. <http://issuu.com/kaitsevagi/docs/kaitsevage_aastaraamat_2012>, (05.12.2014).

⁹² **Jõesaar, Ivar** 2013a. Kaitseväge reformi algatasid väeosade ohvitserid-allohvitserid. – Sõdur, nr 2, lk 8.

Koloneli arutelust saab järeldada, et Kaitseliidu maakaitseringkonnad täidavad sõja ajal põhimõtteliselt samu, kuid eeskätt toetavaid – mitte lahingulisi – ülesandeid, mis on siiani olnud kaitseringkondadel. Siiski ei ühti nimeetatud kontseptsioon sellega, kuidas määratleb ennast Kaitseliit ise ja millele on suunatud selle väljaõpe⁹³. Lahingutegevuse raamnduetest tulenevalt peab just Kaitseliidu võtma enda kanda suure osa kujundavatest operatsioonidest, et sundida vastast paljastama oma nõrku külgi ajas ja ruumis, mis omakorda loob brigaadidele võimaluse anda otsustavaid lööke. Kaitseliidu ülesandeid maakaitstes kirjeldab sarnaselt erukindral Laaneots⁹⁴.

Isegi kui Kaitseväge seisukoht on praeguseks muutunud, jääb endiselt küsitavaks alluvusvahetused ehk käsuliin brigaadide ja Kaitseliidu allüksuste vahel. Juhtimismudeli tõrgeteta toimimine on kahtlane, kui seda tehakse distantsilt, näiteks juhtides Tallinna piirkonnast, kus puudub vahetu lahinguväljatunnetus. Lisaks pikeneb maakaitsestaabi kaasamisel käsuliin, mis vähendab omakorda lahingutempot. Need kaks ilmingut on aga vastuolus manööversõjapidamise põhimõtetega.

Kaitseliidu ülem brigaadikindral Meelis Kiili tõdes novembris 2013 ilmunud ajakirjas Sõdur, et Kaitseliit ei saa kõiki kaitseringkonna ülesandeid üle võtta juba seadusest tulenevate piirangute tõttu. Kiili eeldab, et organisatsioon võtab üle „kodurahu-, sisekaitse- ja operatiivplaanid, aga ei võta mobilisatsiooni- ega formeerimisplaanide“⁹⁵. Ta tõdeb, et täpseid ülesannete jaotuse plaane selle kohta, mis jääb Kaitseliidule ja mis läheb üle toetusväejuhatusele, ei ole veel tehtud⁹⁶.

Kiili nimetab samuti, et tegemist ei ole kaitseringkondade ülevõtmisega, vaid uute struktuuride moodustamisega vastavalt püstitatud ülesandele: „[k]ui oleks tegu ülevõtmisega, oleksin läinud kohale ja võtnud üle inimesed, taristu ja ülesanded. Meie saime ülesande moodustada üks maakaitsepiirkond järgmisel [2014] aastal. Me alustame nende loomist otsast peale. Me alles koostame kontseptsiooni, kuidas seda ringkondlikku juhtimist tegema hakkame. Esimese ringkonna teeme kindlasti pilootprojektina. Me ei loo endale illusioone. Tegevväelaste hulk, mis meile on antud, on väike. Meil pole muud võimalust kui integreerida oma ülesannete täitmiseks reserv-

⁹³ Olles ise aktiivne Kaitseliidu liige ja instruktor, saan väita, et pea kogu väljaõpe on suunatud lahingulistele, mitte muul moel toetavatele tegevustele.

⁹⁴ Laaneots 2000a, lk 6.

⁹⁵ Jõesaar, Ivar 2013b. Kaitseliidu tugevus on selle unikaalsus. – Sõdur, nr 5, lk 12. [Edaspidi Jõesaar 2013b]

⁹⁶ Ibid.

ohvitserid. Loomes tuumiku, selle ümber loome ringi sõjaaja paigutusega reservohvitseri-allohvitsere, kes pole pidevalt tegevad, vaid on hõivatud vastavalt väljaõppevajadustele ja loomulikult nii kriisi kui ka sõja ajal. Kui meile antakse adekvaatne ressurss ja meie oleme ise võimelised organisatsiooni sees seda kompetentsi kasvatama, siis saame hakkama.”⁹⁷

Brigaadikindral kinnitab niisiis fakti, et sel hetkel veel ametlikult toimunud kaitseringkondi ei plaanitud anda üle Kaitseliidule, vaid kästi õigupoolest luua samad struktuurid uuesti. Intervjuust ei selgu siiski, mis on olnud sellise otsuse eesmärk ja kuidas see aitab kaasa riigikaitse kui terviku arengule.

Lisaks andis Kaitseliidu ülem intervjuu detsembris 2013 ilmunud erilehele Riigikaitse. Ta kinnitab, et kaitseringkondade senised toimumisprintsipiibid jäävad kehtima. Peamine vahe on vaid selles, et „[m]aakaitseringkonnad tähendavad lihtsalt regionaalset juhtimist ja need on sõja või kriisi ajal aktiveeritavad”⁹⁸. Samas tunnistas Kiili, et Kaitseväes on suur puudus ühendoperatsioonide planeerimise kogemusega ohvitseridest. „Mul on vaja 15–20 aastase kogemusega inimesi, kes on head planeerijad, kes mõistavad, mida tähendab ühendrelvaliikide tegevuse planeerimine ja ühendoperatsioonide planeerimine laiapiiride riigikaitse mõistes.” Brigaadikindrali hinnangul on tal vaja juurde vähemalt 40 ohvitseri ja pidevalt on käimas võitlus Kaitsevägega inimressursi pärast.⁹⁹

3. Arutelu

Varem oli sõjaaegne käsuliin selline, et Kaitseväge juhataja otsealluvuses olid maa-, mere- ja õhuväe ülem. Kuigi Kaitseliidu ülem oli käsuliinis viimastega võrdsel kohal, oleks tal sõjaajal arvestatavad allüksused puudunud, sest need pidid liikuma kaitseringkondade alluvusse. Maaväe ülem juhtinuks 1. brigaadi ülemat ja nelja kaitseringkonna ülemat (viis juhivat alluvat¹⁰⁰). Ringkondade ülemad oleksid pidanud juhtima kõiki oma ringkonnas paiknevaid väeosi (v.a brigaadi), reservüksusi ja sõja korral Kaitseliidu allüksuseid.¹⁰¹

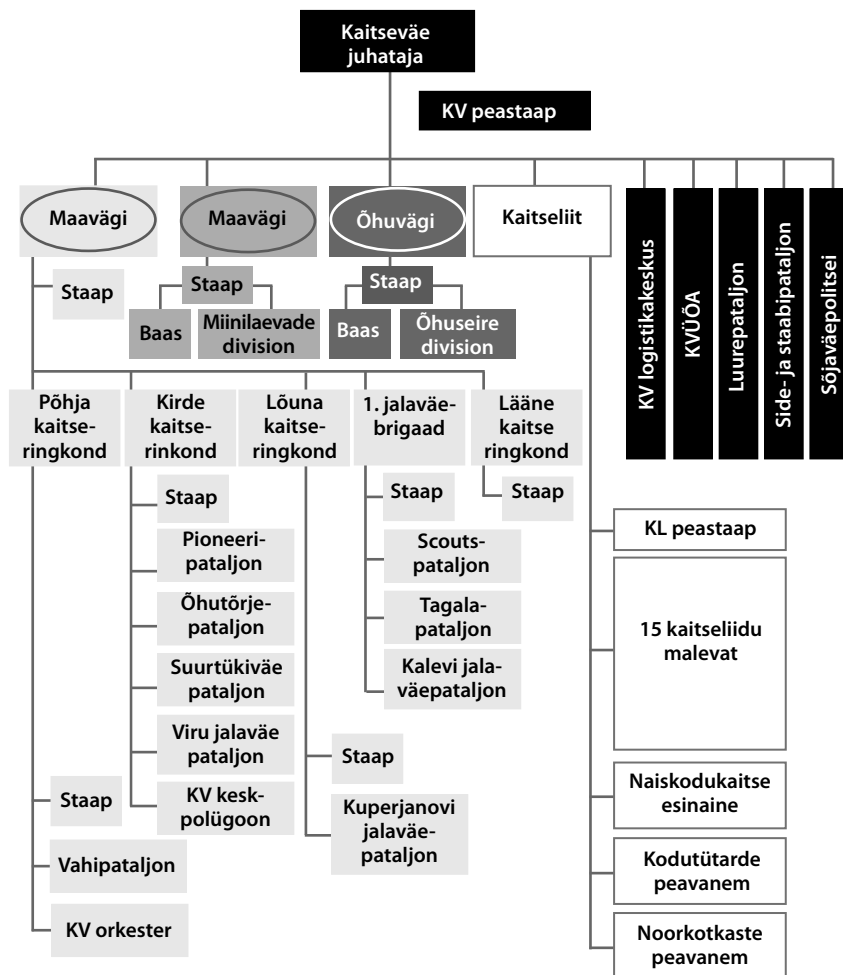
⁹⁷ Jõesaar 2013b, lk 12, 14.

⁹⁸ Simson, Priit 2013. Meelis Kiili: tulevikus oleme totaalkaitseks valmis. – Riigikaitse, 19.12. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/12/19/meelis-kiili-tulevikus-oleme-totaalkaitseks-valmis/>>, (25.12.2013).

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Kaitseringkondi saab tegelikult nimetada manööverüksusteks, kuna nende peamine eesmärk oli vahetu võitlus vastasega. Vt ka manööverüksuse definitsiooni sõjandusterminoloogia andmebaasis Militerm: <<http://mt.legaltext.ee/militerm/>>, (13.10.2104).

¹⁰¹ Vt Joonis 1.

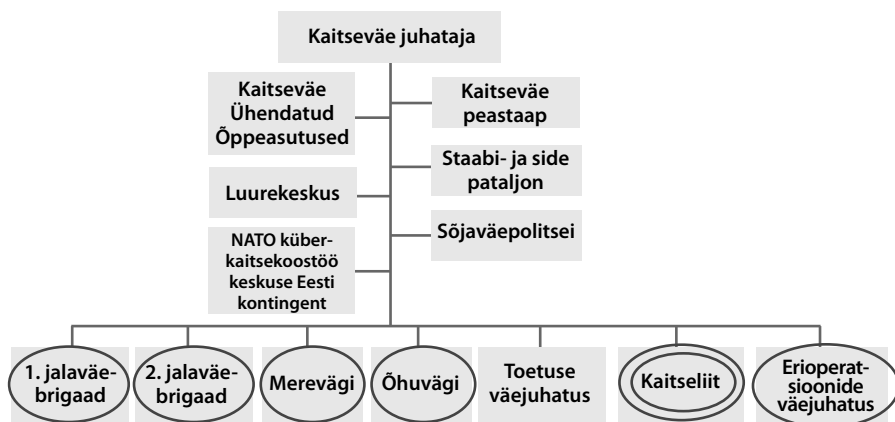
Joonis 1. Kaitseväge struktuur enne uue arengukava kehtima hakkamist¹⁰²

¹⁰² Hoppe, Peeter 2014. Muutustest Eesti riigikaitse. – Riigikaitse, 21.02. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/02/21/muutustest-est-riigikaitse/>>, (13.10.2014). Ringiga on tähistatud Kaitseväge juhataja otselluvuses olnud manööverüksused. Kaitseväge juhataja juhtis niisiis kolme väeliiki ja maaväe ülem viit manööverüksust. Kaitseliidu allüksused olid sõja korral allutatud kaitseringkondadele, seega ei saanud tekkida dubleerivat käsuliini.

Suurim ebakõla oli tõenäoliselt Kaitseliidu malevate ja nende allüksuste ebaselge kaasatus kaitseringkonna koostööharjutustesse, kuid vähemalt oli selge sõjaaja alluvussuhe (allutatud kaitseringkonna ülemale). Probleemsed kohad olid siiski Kaitseliidu ülema ja tema staabi sõjaaja ülesanded ning malevate staapide ja allüksuste ebaselge käsuliin kaitseringkonna ülemaga rahu ajal.¹⁰³

Siiski oli täidetud sõjaaegne eesliinilt juhtimise nõue ja selgelt määratud alluvusvahekorrad. See omakorda võimaldas hoida lahingutegevuse tempot ning lahendada võimalikke sideprobleeme kasvõi käskjala abil olukorras, kus vastane häirib raadiosidet.

Uus juhtimismudel on maismaaoperatsioonides seega järgmine: Kaitseväge juhatajale alluvad 1. ja 2. brigaadi ülem ning Kaitseliidu ülem. Kaitseliit ei ole brigaadidega võrdne struktuuriüksus, vaid koosneb arengukava järgi viiest maakaitseringkonnast, mis on ise brigaadide ekvivalendid. Seega võib tekkida olukord, kus Kaitseväge juhatajal tuleb tegelikult juhtida kuni kümme manööverüksust samal ajal, et saavutada maksimaalne sünkroniseeritus ja lahingutempo. Ametlikult peaks maakaitseringkondi juhtima Kaitseliidu ülem, kuid olukorras, kus on tarvis kiirelt koordineerida samas lahinguruumis brigaadi ja maakaitseringkonna allüksuste vastastikust toetust, võib ametlik käsuliin tekitada olulise viivituse. Joonisel ei ole võimalik välja lugeda ülejäänud reservväelaste (nende, kes ei kuulu brigaadidesse, Kaitseliitu ega toetavatesse struktuuriüksustesse) alluvussuhet sõja korral.

Joonis 2. Kaitseväge struktuur alates 2014. aasta 1. augustist¹⁰⁴

¹⁰³ Herem 2013, 2014.

¹⁰⁴ Kaitseväge struktuur 2014.

<<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/organisatsioon/struktuur>>, (13.10.2104). Kaitseväge juhataja vahetus alluvuses on niisiis kuus allüksust (joonisel tähistatud ringiga).

Kehtiva arengukavaga tekib siiski tõsine probleem: kes on maakaitseringkondade vahetu ülem – kas Kaitseväe juhataja või Kaitseliidu ülem? Arengukava järgi tuleks Kaitseliidul luua maakaitsestaap, mille ülesanne peaks eeldustele tuginedes olema maakaitseringkondade vahetu juhtimine. Seega peab kehtiva struktuuri järgi Kaitseväe juhataja või tema volitatud ülem juhtima ka maakaitseringkondade tegevust, sealhulgas koordineerima oma vastutusalas (Kaitseliidu maakaitsestaabi kaudu) viimaste ja brigaadide koostööd. Niisiis tekib uus vahelüli, mis suure tõenäosusega pikendab oluliselt üksuste reageerimisajaga. Viimane omakorda võib seada ohtu lahingutempo, mis on eduka lahingutegevuse üks alustalasisid¹⁰⁵. Käsuliin on seega vaid näiliselt lühem ja ökonoomsem.

Uue juhtimismudeliga ei tundu ka paranevat brigaadide ja Kaitseliidu koostöö operatsioonitasandil, samuti mitte taktikatasandi väljaõppes, mis oli üks kolonel Heremi esiletoodud puudus ka varasemas struktuuris. Pigem võib väheneda praegunegi koostöö, kuna edaspidi puudub selge rahuaegne ringkondlik planeerija ja koordineerija, kelleks oli varem kaitseringkonna ülem. See, kas Kaitseliidu malevate baasil loodavad maakaitseringkonnad suudavad koordineerida Kaitseväe allüksuste tegevusi ja koostööd maleva allüksusega rahu ajal ning saavad ka vastavad õigused, ei ole praeguseks selge. Iga lisaülesanne aga nõuab inimeste lisaaega ja -energiat. Juhul kui maakaitseringkondade ülesandeid täitvaid malevad ei saa juurde hea väljaõppega tegevteenistujaid, nagu soovib Kaitseliidu ülem, siis ei ole uue juhtimismudeli toimima hakkamine realistlik.

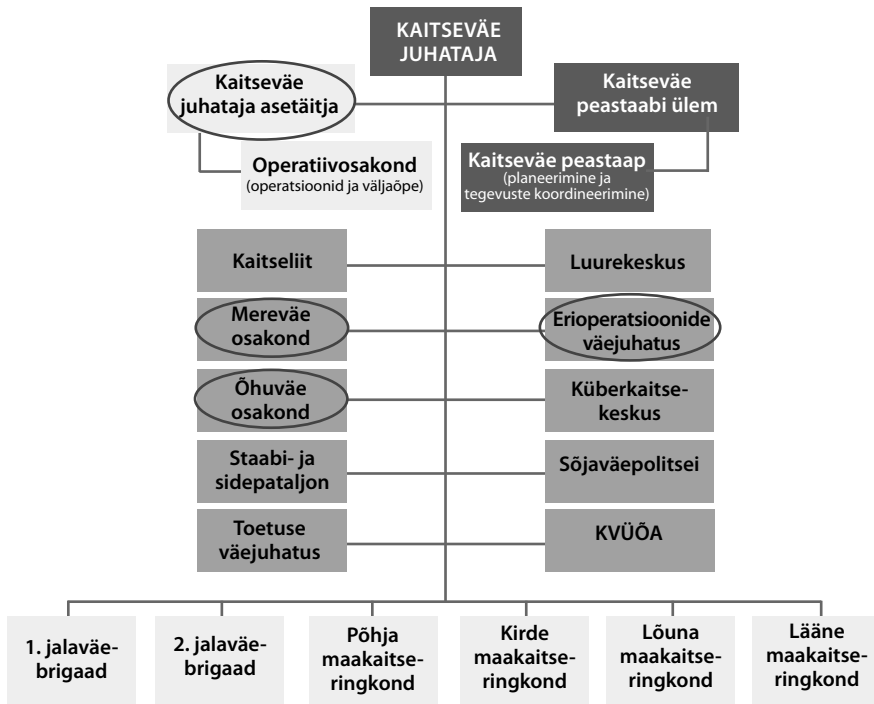
Kõigest eelöeldust tulenevalt võib uus, näiliselt lühenenud juhtimismudel anda hoopis teistsuguseid tulemusi kui loodetud ning minna vastuollu detsentraliseerituse ja eesliinilt juhtimise põhimõtetega.

Maakaitseringkondade võime vajalikke ülesandeid täita seab kahtluse alla see, et need hakkavad toimima alles kriisi või sõja korral. See on koormus ja ülesannete tase, mis peab olema planeeritud ja harjutatud täies mahus rahu ajal, et oleks olemas süsteemid ning kogemused minimaalsete tõrgetega toimimiseks sõjas.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Vt eespool kirjeldatud ülesandekeskse juhtimise ja lahingutempo hoidmise põhimõtet.

¹⁰⁶ Näiteks on reaalne pedagoogiline põhjus, miks kestab Balti Kaitsekolledžis toimuv operatsioonitasandi ohvitseri kursus 43 nädalat. Vt Baltic Defence College. Course Plan. Joint Command and General Staff Course, Final version 2013–2014, p. 8. <<http://www.bdccl.ee/files/files/courseplans/JCGSC/2013-2014.pdf>>, (13.10.2104).

Maaväe staabi kaotamine iseseisva struktuuriüksusena¹⁰⁷ ja selle funktsioonide liitmine peastaabiga ei pruugi iseenesest pärssivalt mõjuda, nagu leiab Laaneots. Küsimus ei ole staatuses ega paiknemises, vaid juhtimiskultuuris ning määratud volitustes. Praegu ei ole üheselt selge, kes hakkab tegelikult juhtima territoriaalkaitset (brigaadide ja maakaitseringkondade ühisoperatsioone)¹⁰⁸. Mõistlik oleks anda see ülesanne Kaitseväe juhataja asetäitjale, kelle peamiste ülesannete hulka kuulub üksuste kvaliteetse väljaõppe ja lahinguvõime tagamine¹⁰⁹.

Joonis 3. Üks võimalikest juhtimismudelitest, mis vastaks paremini sõjaväelise juhtimise aluspõhimõtetele

¹⁰⁷ Arengukavas jääb arusaamatuks see, miks ei muudetud osakondadeks mereväe ja õhuväe staapi. Mõlemad on kordades väiksemad kui maavägi ja siinkirjutaja andmeil pole ka plaani nende väeliikide osatähtsust oluliselt suurendada. Praegu jääb mulje, et neid on püütud lihtsalt kunstlikult säilitada. (Autori märkus)

¹⁰⁸ Ametlikult juhib kogu sõjalist kaitsetegevust küll Kaitseväe juhataja, kuid tal on delegerimisõigus, mida oleks mõistlik kasutada ka siinsel juhul. Kaitseväe juhataja tõenäoliselt siiski ei suuda strateegia- ja operatsioonitasandit ainuisikuliselt juhtida. (Autori märkus)

¹⁰⁹ Kaitsevägi. Pressiteade, 01.08.2014. <<http://www.mil.ee/et/udised/8321/kaitsev%C3%A4e-juhataja-aset%C3%A4itja-on-kolonel-artur-tiganik>>, (24.10.2014).

Võttes arvesse, et peastaap ja väeliikide staabid on alates Kaitseväe algusaegadest töötanud koos ühes hoones, siis ei ole karta ka erilist ülesannete ning vastutuste konflikti. Samas tuleb nõustuda, et on vaja hoida lahus peastaabi kui ühendstaabi ja maaväe funktsioonid ning fookus. Selleks võib olla mõistlik luua operatiivosakond, mis allub vahetult Kaitseväe juhataja asetäitjale ning mille ülesanne on keskenduda käimasolevatele operatsioonidele ja väljaõppele. Peastaap jääb sellisel juhul tulevikuoperatsioone planeerima ja kooskõlastab kõigi toetavate struktuuriüksuste tegevust.

Operatiivosakond saaks sel juhul keskenduda maakaitseringkondade ja brigaadide juhtimisele, et oleks tagatud lahingutempo ja maksimaalne mõju. Samas peaks Kaitseväe juhatajale alluv peastaap jälgima sõja kulgu suuremas plaanis. See hõlmaks koostöös liitlastega viimaste tegevuste kooskõlastamist, erioperatsioonide, strateegilise kommunikatsiooni jms korraldamist, pakkudes samas igakülgset toetust operatiivosakonna ülemale.

Selles mõttes ei ole maaväe staabi või tema funktsioone täitva struktuuriüksuse juriidilises paiknemises probleemi seni, kuni vastutusosalad on selgelt eristatavad. Kaitseväe juhataja mitteametlik, kuid ülioluline roll on olla n-ö puhver poliitikute ja lahinguid juhtivate ülemate vahel, et vältida olukordi, mis tekkisid näiteks Gruusia sõjas, kus poliitikud asusid isiklikult lahinguid juhtima.

Kokkuvõte

Eelnev analüüs püstitab tõsiseid kahtlusi uue arengukava eelistes võrreldes eelmisega. Seatud eesmärgid peaks uue plaani rakendamisel olema võimalik saavutada paremini kui varem, kuid tõendeid selle kohta, et see tõepoolest nii on, paraku napib. Peamised küsitavused ilmnevad lubatud suurema tõhususe ja nende saavutamiseks tehtud struktuurimuudatuste vahel.

Kõneldes juhtimismudeli paremast toimimisest sõja korral, mis oli muudatuste üks olulisemaid eesmärgid, tuleb tõenäoliselt nõustuda nii Laaneotsa kui Kunnase kriitikaga. Uus kava eeldab liigset tsentraliseeritust. Sõjas on üks põhipingutusi alati vastase juhtimissüsteemi hävitamine, seega on risk, et agressori sihtmärgiks saab peastaap. Praegu kehtivas juhtimismudelis jääb küsitavaks maakaitseringkondade võime iseseisvalt lahingutegevust juhtida ja seda nii oma vastutusosalal kui ka koostöös teiste maakaitsepiirkondadega. Et eelnimetatud võime loodaks, tuleb maakaitseringkondade staabid mehitada ja neid eesmärgist lähtudes arendada.

Nagu ilmnes, on juhtimismudeli kohatine lühenemine tegelikult vaid näiline. Viimane hakkab omakorda tõenäoliselt oluliselt pikendama otsuste tegemist lahinguväljal ja võib seetõttu seada ohtu initsiatiivi ning lahingu-tegevuste tempo.

Samas ei pruugi eelkirjeldatud ohustsenaarium realiseeruda, kui Kaitseliidu loodavad maakaitseringkonnad saavad sama võimupädevuse, mis oli enne kaitseringkondadel, ja suudavad olla juhtrollis edukad. Juhul, kui nimetatud nõuded täidetakse, peaksid maakaitseringkonnad seega teoorias saama ka endiste kaitseringkondade ülesannetega hakkama. Samas on risk, et juhtimisvõime väheneb teatud perioodiks nii või teisiti, mis on aga eriti ohtlik praegusel pingelisel julgeolekuperioodil.

Mis puutub Kaitseliidu tegelikku võimesse maakaitseülesandeid (sh operatsioonitasandi ülesandeid) täita, siis tuleb esmalt täpsustada Kaitseliidu ülesanded ja vastutusala. Siit lähtub ka tarvidus mehitada maakaitseringkond asjatundliku juhtkonnaga, moodustada allüksused ning hankida tarvilik relvastus ja muu varustus. Inimesed Kaitseliidus ei ole kindlasti vähem võimekad kui Kaitseväes. Seega taandub Kaitseliidu võimete küsimus ikkagi sellele, kas talle Kaitseväe ja Kaitseministeeriumi poolt seatud ülesanded on mõistlikud ning kas Kaitseliidule on antud ka nende elluviimiseks vajalikud vahendid ja toetus.

Maaväe staabi kaotamine iseseisva struktuuriüksusena ei pruugi olla probleem, kuid territoriaalkaitse planeerimiseks ja juhtimiseks on siiski tarvis just sellele ülesandele keskendunud staabeelementi, näiteks operatiivosakonda. Viimane peab keskendumisele sõjapidamisele Eesti piires ning teda peavad toetama peastaabi muud osakonnad ja teised väeliigid. Peastaabi teiste osakondade põhipingutuseks peab olema strateegiline planeerimine ja organiseerimine, näiteks liitlasvägede appituleku korraldamine ning saabunud vägede sobitamine territoriaalkaitse eest vastutava ülema (Kaitseväe juhataja abi) operatsiooniplaani. Lisaks peavad peastaabi vastutusalas olema vastase territooriumile tehtavad erioperatsioonid, et saavutada vajalikke strateegilisi eesmärgi (näiteks ballistiliste raketisüsteemide Iskander-M ja kaugulatusega õhutorje-raketisüsteemide S-400 hävitamine¹¹⁰). Vähem oluline pole ülesanne tagada strateegilise kommunikatsiooni toimimine. Nimetatud teemad vajavad eraldi analüüsi.

¹¹⁰ **Kaas, Kaarel** 2014. Venemaa relvajõud Läänemere piirkonnas. – *Diplomaatia*, nr 130/131, juuni/juuli. <<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/venemaa-relvajouud-laanemere-piirkonnas/>>, (24.10.2014).

Eelnev jaotus on oluline, et hoida strateegia- ja operatsioonitasand eraldatuna, kuid samas piisavalt võimekatena ning teineteist toetavatenä. Kaitseväge juhataja abi määramine territoriaalkaitse ülemaks annab hea aluse pidevaks kommunikatsiooniks kõrgeimal juhtimistasandil ning aitab tõenäoliselt kaasa kiirete ja oluliste otsuste langetamisele. Kaitseleidiu ülem ja temale alluv maakaitsestaap peavad olema tihedalt seotud operatiivosakonnaga ning Kaitseleidiu ülem peaks olema territoriaalkaitse ülema lähim abi.

Lõpetuseks tuleb tõdeda, et kindral Laaneotsa ja kolonelleitnant Kunnase mure ning kriitika võitlusvõime nõrgenemise pärast on tõenäoliselt õigustatud. Uus struktuur hakkab liigse tsentraliseerituse tõttu raskendama edukat võitlust. Teiseks loob see ohtliku lünga niigi keerulisel ajaperioodil: üleminekufaasis Kaitseväge kaitseringkondadelt Kaitseleidiu juhitud maa- kaitseringkondadele. Seejuures ei ole viimaste staapidele tõenäoliselt plaanitud lähitulevikus anda sarnast võimupädevust ega eelarvet, mis oli kaitseringkondadel. Kolmandaks mõjub riigikaitse professionaalide avalik vaidlus negatiivselt kogu rahva kaitsetahtele ning psühholoogilisele valmisolekule oma riiki kaitsta. Kehva plaani on vaja kritiseerida, kuid seda tuleks teha professionaalide ringis mõistlikult argumenteerides ja üksteise seisukohtadest lugu pidades. Siinkohal teen Kaitseministeeriumile ettepaneku kutsuda kokku riigikaitse arengukava foorum, mis koosneb asjatundlikest (sh endistest) kaitseväelastest ning kus nii uue kava arendajad kui kritiseerijad saaksid konstruktiivses õhkkonnas koos leida senisest paremaid lahendusi. Eesmärk on kõigil ju üks – parimal võimalikul viisil kaitstud Eesti.

Kirjandus

- Baltic Defence College** 2013–2014. Course Plan. Joint Command and General Staff Course, Final version 2013–2014. <<http://www.bdcoll.ee/files/files/courseplans/JCGSC/2013-2014.pdf>>, (13.10.2104).
- Beaufre, André** 1965. Introduction to Strategy. London: Faber and Faber.
- Department of the Army. ARDP 3-0 Unified Land Operations**, May 2012. <http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp3_0.pdf>, (25.12.2013).
- Eesti Kaitseväge maaväge lahingutegevuse alused** 2010. Koost Enno Mõts. Tartu: KVÜÕA. <http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/01/maav2e-taktikaline-lahingutegevus_2010.pdf>, (14.10.2014).
- Guderian, Heinz** 2009. Ühe sõduri mälestused. Tallinn: Olion.
- Hoppe, Peeter** 2013. Muutustest Eesti riigikaitstes. – Riigikaitse, 21.02. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/02/21/muutustest-est-riigikaitstes/>>, (25.12.2013).
- Hugger, Justin** 2014. Putin 'privately threatened to invade Poland, Romania and the Baltic states'. – The Telegraph, 18.09. <<http://www.telegraph.co.uk/news/>

- worldnews/europe/russia/11106195/Putin-privately-threatened-to-invade-Poland-Romania-and-the-Baltic-states.html >, (13.10.2104).
- Ilves: uus riigikaitse arengukava on ambitsioonikas, kuid samas realistlik.** 2012. – Postimees, 10.12.
<<http://www.postimees.ee/1069958/ilves-uus-riigikaitse-arengukava-on-ambitsioonikas-kuid-samas-realistlik>>, (25.12.2013).
- Jõesaar, Ivar** 2013a. Kaitseväge reformi algatasid väeosade ohvitserid-allohvitserid. – Sõdur, nr 2, lk 6–11.
- Jõesaar, Ivar** 2013b. Kaitseliidu tugevus on selle unikaalsus. – Sõdur, nr 5, lk 10–14.
- Kaas, Kaarel** 2009. Georgia lahingute sõjalised paradoksid. – Diplomaatia, 25.09.
<<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/georgia-lahingute-sojalised-paradoksid/>>, (25.12.2013).
- Kaas, Kaarel** 2014. Venemaa relvajõud Läänemere piirkonnas. – Diplomaatia, nr 130/131, juuni/juuli. <<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/venemaa-relvajouddaanemere-piirkonnas/>>, (24.10.2014).
- Kaio, Heidit** 2013. Ants Laaneots: ma olen eluaeg õppinud ründama. – Eesti Päevaleht, 06.06. <<http://epl.delfi.ee/news/lp/ants-laaneots-ma-olen-eluaeg-oppinud-rundama.d?id=66399210>>, (25.12.2013).
- Kaitseliidu Maakaitsestaap liitub Kevadtormiga** 2014. Kaitseliidu pressiteade. <<http://www.kaitseliit.ee/et/kaitseliidu-maakaitsestaap-liitub-kevadtormiga>>, (13.10.2014).
- Kaitseliidu seadus.** – RT I, 20.03.2013.
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/121062014052>>, (13.10.2104).
- Kaitseringkondade moodustamine ja nende staapide formeerimine.** – RT I, 1998, 28, 374. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/74910>>, (25.12.2013).
- Kaitseväge juhataja asetäitja on kolonel Artur Tiganik.** Kaitseväge pressiteade, 01.08.2014. <<http://www.mil.ee/et/uudised/8321/kaitsev%C3%A4e-juhataja-aset%C3%A4itja-on-kolonel-artur-tiganik>>, (24.10.2014).
- Kaitseväge korralduse seadus.** – RT I, 14.03.2014, 36. <<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032014036>>, (13.10.2014).
- Kaitseväge korralduse seadus.** – RT I, 2008, 35, 213,
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042014004>>, (13.10.2014).
- Kaitseväge korralduse seadus.** – RT I, 20.03.2013, 18,
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/120032013018>>, (25.12.2013).
- Kaitseväge struktuur** 2014.
<<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/organisatsioon/struktuur>>, (13.10.2104).
- Kaitseväge struktuur ja paiknemine.** – RT I, 2002, 44, 290,
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/110031>>, (25.12.2013).
- Kaitseväge ülesehitus.** – RT I, 2002, 44, 290.
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/12856223>>, (25.12.2013).
- Kirde Kaitseringkonna põhimäärus.** – RT lisa, 2008, 104, 1491,
<<https://www.riigiteataja.ee/akt/13352503>>, (25.12.2013).
- Kunnas, Leo** 2013a. Vene ohvitserid itsitavad Eesti sõjalise riigikaitse arengukava vaadates pihku. – Delfi.ee, 22.11.2013.

- <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/leo-kunnas-vene-ohvitserid-itsitavad-eesi-sojalise-riigikaitse-arengukava-vaadates-pihku.d?id=67143424>>, (25.12.2013).
- Kunnas, Leo** 2013b. Nõuanded kaitseministrile „Riigikaitse arenguplaani 2013–2022” koostamiseks (järg).
<<http://rb.ekspress.ee/webcache/epl/lisanouanne.doc>>, (25.12.2013).
- Laaneots, Ants** 1995. Tahad rahu – valmistu sõjaks. – Kaitse Kodu!, detsember.
<http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK1995_nr_2_lk_34-37.pdf>, (25.12.2013).
- Laaneots, Ants** 2000a. Territoriaalkaitse – relvastatud rahva strateegia. – Kaitse Kodu!, november. <http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2000_nr_5_lk_5-11.pdf>, (23.10.2014).
- Laaneots, Ants** 2000b. Kaitseringkond ja tema ülesanded. – Kaitse Kodu!, veebruar. <http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2000_nr_1_lk_5-8.pdf>, (25.12.2013).
- Laaneots, Ants** 2012. Venemaa kasvatab muskleid. – Postimees, 08.04.
<<http://arvamus.postimees.ee/799456/ants-laaneots-venemaa-kasvatab-muskleid>>, (25.12.2013).
- Laaneots, Ants** 2013a. Kaitseringkondade juhtimine pole kaitseliidule jõukohane. – Delfi.ee, 24.01. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesi/laaneots-kaitseringkondade-juhtimine-pole-kaitseliidule-joukohane.d?id=65578542>>, (25.12.2013).
- Laar, Mart** 2013. Vene-Gruusia sõda – 10 õppetundi Eestile. – Postimees, 09.08.
<<http://arvamus.postimees.ee/1326502/mart-laar-vene-gruusia-soda-10-oppetundi-eesile>>, (25.12.2013).
- Lind, William S.** 2014. Manööversõjapidamise käsiraamat. Tartu: Aburgus.
- Malevad** (arhiivifail) 2004. Kaitseliidu veebileht.
<<http://archive.is/ns1GL>>, (25.12.2013).
- Militerm** = Sõjandusterminoloogia andmebaas Militerm.
<<http://mt.legaltext.ee/militerm/>>, (14.10.2014).
- Muld, Urmas** 2005. Uut Kaitseliidus 2005. aastal. – Kaitse Kodu!, 1/2. <<http://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KK2005-1-2.pdf>>, (25.12.2013).
- NATO. Allied Joint Doctrine AJP-01(D)** 2010. <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33694/AJP01D.pdf>, (14.10.2014).
- Perustietoa, Puolustusvoimat uudistuu** 2015. <<http://www.puolustusvoimat.fi>>, (25.12.2013).
- Poom, Raimo** 2014. Putin kuulutas välja „Vene ajalooliste alade” tagasikahmamise poliitika. – Eesti Päevaleht, 19.03. <<http://epl.delfi.ee/news/valismaa/putin-kuulutas-valja-vene-ajalooliste-alade-tagasikahmamise-poliitika?id=68267291>>, (14.10.2014).
- Rakenne ja henkilöstö vuonna** 2015.
<<http://www.puolustusvoimat.fi>>, (25.12.2013).
- Riigikaitse arengukava 2013–2022.** <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/kaitseministeerium/Riigikaitse_arengukava_2013-2022_avalik%20osa.pdf>, (25.12.2013).

Seletuskiri kaitseväge korralduse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde 2013. – Riigikogu, 24.09.

<[http://www.riigikogu.ee/index.php?op=emsplain&page=pub_file_id=c0fd94b6-698e-49e5-b2f8-59be766c0d08&](http://www.riigikogu.ee/index.php?op=emsplain&page=pub_file&file_id=c0fd94b6-698e-49e5-b2f8-59be766c0d08&)>, (25.12.2013).

Simson, Priit 2013. Meelis Kiili: tulevikus oleme totaalkaitseks valmis. – Riigikaitse, 19.12. <<http://riigikaitse.lehed.ee/2013/12/19/meelis-kiili-tulevikus-oleme-totaalkaitseks-valmis/>>, (25.12.2013).

Soome kaitseväge juhataja: riigikaitse ümberkorraldus Soomes ja Eestis teenib sama eesmärki. Kaitseväge pressiteade, 13.12.2013. <<http://www.mil.ee/et/uudised/7990/soome-kaitsev%C3%A4-juhataja:-riigikaitse-%C3%BCmberkorraldus-soomes-ja-eestis-teenib-sama-eesm%C3%A4rki>>, (25.12.2013).

Sõjalise kaitse arengukava.

<<http://www.kmin.ee/files/kmin/img/files/SKAK.pdf>>, (25.12.2013).

Terras, Riho 2013. Eessõna. – 2012 aastaraamat. Eesti kaitseväge. Luunja: Greif.

USA Euroopa vägede ülem: Eesti riigikaitse arengukava on näide targast kaitsest. Kaitseväge pressiteade, 19.09, 2013. <<http://www.mil.ee/et/uudised/7848>>, (25.12.2013).

Wyly, Michael D. 2014. Taktika alused. – Lind, William S. Manööversõjapidamise käsiraamat. Tartu: Aburgus.

Ühtegi, Riho 2013. Vene-Gruusia 2008. aasta sõjast viis aastat hiljem. – Diplomaatia, august. <<http://www.diplomaatia.ee/artikkel/vene-gruusia-2008-aasta-sojast-viis-aastat-hiljem/>>, (25.12.2013).

Allikad

E-kirjavahetus kolonel Martin Heremiga, 15.12.2013 ja 14.01.2014.

Intervjuu erukindral Ants Laaneotsaga, 16.12.2013.

Suuline intervjuu kolonelleitnant Riho Ühtegiga, 05.02.2014.

Telefoniintervjuu anonüümseks jääda soovinud Kaitseväe vanemohvitseriga, 24.03.2014.

RENE TOOMSE, MA (sõjaline juhtimine ja julgeolek),
reservkapten, OÜ Aburgus tegevjuht